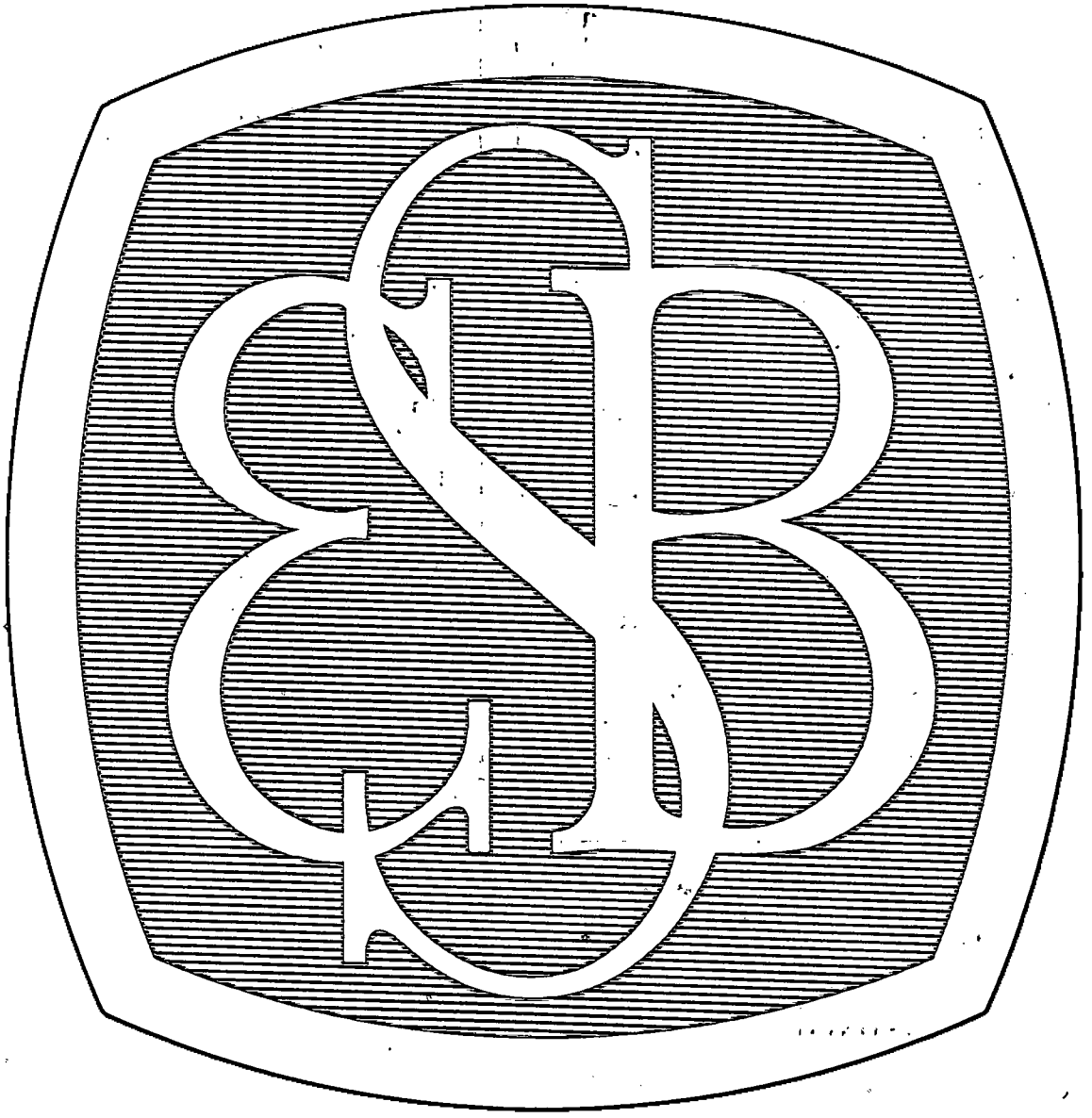

Pan

Economisch - Statistische Berichten

48e JAARGANG - 10 JULI 1963 - No. 2396

**HOLLANDSCHE SOCIETEIT
VAN LEVENSVZERKERINGEN N.V.**

A° 1807

....meer dan
anderhalve eeuw
levensverzekering

HOOFDKANTOOR

Herengracht 475, Tel. (020) 221322, AMSTERDAM C.

HEAD OFFICE FOR CANADA

Holland Life Building

1130 Bay Street, Tel. WA 5-4511, TORONTO.

81.2

M.A.B. n.v.
K. C. SLIJK

Schiedamsevest 44 d - Rotterdam-1
Tel. 010 - 11 91 11 (2 lijnen)

*M*akelaars in onroerende goederen.
Vertrouwensopdrachten.

*A*dministraties voor Verenigingen
van Eigenaren (Appartementenwet)

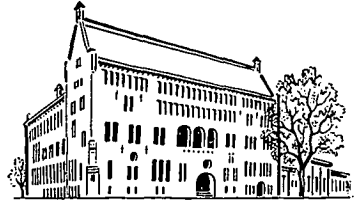
*B*emiddeling bij aan- en verkoop
van appartementen (horizontale
verkoop). Specialisten sedert 1951.

★ **TAXATIES** bij aan- en verkoop,
voor successieaangiften, enz.

★ **HYPOTHEKEN**

GRATIS op aanvraag beschikbaar:
"M.A.B. n.v.-Nieuws" - ons maandblad, waarin
regelmatig aantrekkelijke aanbiedingen volledig
omschreven worden opgenomen.

Executele
en bewindvoering.
Beheer
en administratie
van vermogens

R. MEES & ZONEN

**BANKIERS EN ASSURANTIEMAKELAARS
ROTTERDAM**

AMSTERDAM / 's-GRAVENHAGE / DELFT
SCHIEDAM / VLAARDINGEN / ALBLASSERDAM

**ECONOMISCH-
STATISTISCHE BERICHTEN**

Uitgave van de
Stichting Het Nèderlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.
Telefoon redactie: (010) 5 29 39. Administratie: (010)
3 80 40. Giro 8408.

Privé-adres redacteur-secretaris: Drs. A. de Wit, Sleedoorn-
laan 17, Rotterdam-12, tel. (010) 18 36 32.

Bankiers: R. Mees en Zoonen, Rotterdam, Banque de Com-
merce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening
260.34.

Redactie-adres voor België: Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steen-
weg 347, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.

Abonnementsprijs: franco per post, voor Nederland en de
Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,—, overige landen
f. 31,— per jaar (België en Luxemburg B.fr. 400).

Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts
worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Losse exemplaren van dit nummer 75 ct.

Advertenties: Alle correspondentie betreffende advertenties
te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij
H.A.M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam, tel. (010)
6 93 00, toestel 1 of 3.

Advertentie-tarief: f. 0,36 per mm. Contract-tarieven op aan-
vraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten”
f. 0,72 per mm. (dubbele kolom). De administratie behoudt
zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van
redenen te weigeren.

COMMISSIE VAN REDACTIE: H. W. Lambers; J. Tinbergen.
Redacteur-Secretaris: A. de Wit.

Adjunct Redacteur-Secretaris: M. Hart.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens
de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

Een perspectief voor 1970

„Gouverner, c'est prévoir”, voor vele zaken zelfs over vierjarige parlementaire perioden heen. Anders kan het gebeuren dat toekomstige regeringsformatoren blijven steken voor een tunneltje met eens te mate capaciteit. Daarom is het geen luxe, dat het Centraal Planbureau, naast de „claimsnota” over 1963-1967 ¹⁾, een prognose voor 1970 opstelde. Deze prognose is verwerkt in de achtste industrialisatie-nota ²⁾, waarin o.m. de industriële toekomst wordt behandeld binnen het kader van de groei-mogelijkheden van de nationale economie.

Bij het accentueren van de economische groei wordt aangeknoopt bij het streven van de O.E.S.O. (collectieve doelstelling van 50 pCt. groei van het reëel bruto nationaal produkt gedurende 1960-1970) en van de E.E.G. (werkgroep Uri). De C.P.B.-prognose behelst in verschillende opzichten een voortzetting van de economische groei in de jaren 1950-1960. Door een aantal verschilpunten wordt evenwel voor 1960-1970 een lager groeitempo van het reëel

bruto nationaal produkt geraamd, nl. van ruim 4 pCt. p. j. (1950-1960: 4,9 pCt.). Zo'n verschilpunt is de arbeidstijdverkortung, die 5,2 pCt. beliep in de jaren 1961-1963 en voor de periode 1963-1970 op 4 pCt. is gesteld. Het directe effect op de produktie zou resp. 4 en ca. 3 pCt. belopen. Een ander punt is de aanname van een langzamer groeiende export, mede door een geringe Westduitse expansie (o.m. ten gevolge van een geringere beroepsbevolkingsgroei).

De export behoeft echter geen knelpunt te zijn wanneer de mogelijke vergroting van het aanbod wordt gerealiseerd zonder dat geforceerde, minder rendabele uitvoer dan wel invoervervanging nodig is voor het betalingsbalansevenwicht. Deze voorwaarde kan worden vervuld, wanneer factoren zoals de beroepsbevolkingsgroei, investeringsquote en concurrentiepositie, op het niveau van de laatste jaren kunnen worden gehandhaafd. Uit de tabel blijkt dat de

¹⁾ Zie „E.-S.B.” van 3 juli jl. Voor een onverkorte weergave (incl. de uitvoerige toelichting op de „claims”) wordt de handelsuitgave (in wording bij de Staatsdrukkerij) aanbevolen.

²⁾ „Achtste nota inzake de industrialisatie van Nederland”, Staatsdrukkerij- en Uitgeverijbedrijf, 's-Gravenhage 1963, 149 blz., f. 4.

werkgelegenheid ongeveer even snel zal stijgen als in het verleden waarbij voor 1970 volledige werkgelegenheid wordt verondersteld. De particuliere consumptie zal sneller kunnen toenemen bij een stabilisatie van de consumptiequote van de laatste jaren (lage niveaus in de basisjaren 1950 en 1960 spelen hier een rol). De ruimte voor loonsverhogingen wordt mede beperkt door een verwachte produktiviteitstoename per werkende van 2,8 pCt. per jaar. Voor de overheidssector wordt een geringere consumptiestijging geraamd, de investeringen zouden evenwel sterker toenemen (met 80 pCt.).

De bruto besparingen, gelijk aan de som van bruto investeringen in vaste activa (raming voor 1970: iets grotere stijging dan het nationaal produkt), voorraadvorming („normale” omvang in 1970) en overschot lopende rekening betalingsbalans (1970: ruim f. 800 mln.) zijn gesteld op een br. spaarquote van 28,4 pCt.: het gemiddeld niveau van de laatste jaren. Dit betekent wel dat de overheidsbesparingen van groot

belang blijven (beperking belastingverlagingen), tenzij de particuliere besparingen aanzienlijk toenemen.

Bijzondere eisen worden gesteld aan de industriële investeringen: een groei van 100 pCt. van 1960 op 1970 (van 1950 op 1960 beliep dit 53 pCt.). Een trendmatige toename, op basis van 1950-1960, zou reeds een accres van ca. 80 pCt. opleveren. Door de arbeidstijdverkortungen acht het C.P.B. evenwel een toename van 100 pCt. nodig. Eén knelpunt hierbij is het bestaande tekort aan bouwcapaciteit.

Bij het te voeren sociaal-economisch beleid (conjunctuur-, begrotings-, loon- en prijsbeleid), dat de groei-prognose moet begeleiden en steunen, noemt de bewindsman drie specifieke punten: de wenselijkheid van een verrijnde prognostisering op langere termijn — van voldoende industriële bouwvolume — van voldoende doorstroming van besparingen naar industriële investeringen. Overigens zijn er verschillende wegen van economisch beleid denkbaar (zie het rapport „Om de kwaliteit van het bestaan”). Men zou bijv. metterdaad meer hulp aan arme landen kunnen verlenen; zonder een adequate spaarquote betekent dat vertraging van de economische groei.

M. H.

	Prognose 1970 a) (1960=100)	Realis. 1960 a) b) (1950=100)
Totaal nationaal produkt	150	157
Consumptie van gezinnen	158	142
Consumptie van de overheid	131	138
Bruto investeringen in vaste activa van bedrijven	159	172
van de overheid	180	172
Werkgelegenheid	114	113
Nationaal produkt per werkende	132	139
Industrie:		
produktie	162	174
werkgelegenheid	115	114
uitvoer c)	181	261
bruto investeringen in vaste activa	200	153

a) volume-index. b) Bron: C.B.S. c) incl. gefabriceerde voedingsmiddelen; excl. handelsmarges.

INHOUD

Een perspectief voor 1970	Blz. 639		Blz.
Politieke beleidsnota of claimsnota?, door Z. Exc. Dr. G. M. J. Veldkamp met een naschrift van Prof. Dr. J. Tinbergen	640	O.T.H.C. - 100 jaar; een stukje economische geschiedenis van Indonesia (II), door Drs. Tjoa Soe Tjong	650
Recente ontwikkelingen in de E.E.G., door Drs. H. ter Heide	644	Ingezonden stuk: Nogmaals kinderbijslag en Columbus, door H. E. Bamberg	654
De structuur van de onderneming, door Drs. R. P. Haveman	647	Mededelingen voor economen	654
		Geld- en kapitaalmarkt, door Dr. C. D. Jongman	655

Politieke beleidsnota of claimsnota?

In „Het Vrije Volk” van 29 mei ll. heeft Prof. Dr. J. Tinbergen zich als een verdediger opgeworpen tegen de kritiek, welke van verschillende zijden tijdens de verkiezingen is geleverd op de publikatie van de Dr. Wiardi Beckman Stichting: „Om de kwaliteit van het bestaan”. Onwillekeurig moest ik, toen ik de aankondiging van het artikel las, denken aan een oud Liberiaans spreekwoord, dat luidt: „A man seeks connection with an elephant to find a road”. Na lezing van het artikel zelf, na lezing van de redactionele kanttekening van „Het Vrije Volk” bij het artikel, alsmede na kennisneming van enkele radiocommentaren, o.a. dat van Dr. J. G. H. Tans op 5 juni ll., werd ik in die indruk versterkt. En hoewel ik aanvankelijk niet voornemens was op de publikatie van Prof. Tinbergen te reageren, omdat ik van oordeel was, dat de materie vóór de verkiezingen voldoende was uitgepraat — (ik denk bijv. aan de discussie die Drs. Den Uyl, Prof. Witteveen, Prof. Zijlstra en ik in Amsterdam voor een groep studenten hebben gehouden) — krijg ik steeds meer de indruk, dat door te zwijgen voedsel gegeven kan worden aan de opvatting: „wie zwijgt, stemt toe”. Het is daarom, dat ik gemeend heb toch nog op de reactie van Prof. Tinbergen te moeten ingaan:

Het lijkt mij goed vooraf mijn standpunt t.a.v. de studie „Om de kwaliteit van het bestaan” nog eens samen te vatten. -Ik heb in mijn diverse, voor de verkiezingen gehouden toespraken, betrekking hebbende op bedoelde studie — welke toespraken tevoren ook ter beschikking van de pers waren gesteld —, voorop gesteld, dat ik grote waardering heb voor publikaties als „Om de kwaliteit van het bestaan”, welke ten doel hebben een duidelijke sociaal-economische beleidslijn en prioriteitenafweging voor de toekomst vast te stellen. Ik heb evenwel gezegd, dat een van de belangrijkste eisen, welke men aan een dergelijke studie moet stellen, is, dat zij deugdelijk is. Aan die eis voldoet de studie van de Dr. Wiardi Beckman Stichting naar mijn wijze van zien niet. Op 20 april 1963 volstond ik ermede te zeggen, dat, zoals de cijferopstelling van de publikatie er uitziet, zij, omgezet in een beleid, een somber en bepaald geen lokkend en wenkend perspectief betekent. Een somber perspectief, omdat het er een is van een noodzakelijke bestedingsbeperking, waarbij slechts een geringe mogelijkheid overblijft voor een gunstig loonbeleid in de naaste toekomst. En evenzeer een somber perspectief vanwege de zware belastingdruk, die zij vordert, waarbij de mogelijkheid deze althans enigermate te verlichten naar een verre toekomst wordt verwezen.

Naar aanleiding van verschillende reacties op deze uitspraak heb ik op 28 april o.a. gezegd, dat de studie een bestedingsprogramma ontwikkelt, dat weliswaar leidt tot bestedingsverruiming op een aantal gebieden, maar daartegenover tot een relatieve bestedingsbeperking op andere terreinen en met name op dat van de particuliere consump-

tie. Deze particuliere consumptie moet volgens het plan achterblijven bij de economische groei. Bij een groei van 33 pCt., zo merkte ik op, laat uiteindelijk het rapport voor consumptieverruiming slechts beschikbaar 15 tot 18 pCt. Daarnaast wordt ook nog ruimte voor de extra bestedingen geschapen door het laten achterblijven van de overheidsconsumptie. Ik heb er daarbij op gewezen, dat de extra bestedingen, die het rapport voorstaat, in de gedachten-gang van het rapport voor een belangrijk deel gerealiseerd dienen te worden via het overheidsbudget. Het rapport spreekt dan ook van „het geven van voorrang aan de totstandkoming van gemeenschappelijke voorzieningen”, voorts over „de bereidheid het particulier belang ondergeschikt te maken aan het gemeenschappelijk welzijn”, e.d. Gesteld wordt, dat het huidige percentage van de publieke sector in het nationaal inkomen te laag is. Verder wordt gezegd: „het voorzien in deze behoeften vraagt een sterke uitbreiding van gemeenschappelijke voorzieningen, die voor een belangrijk deel uit openbare middelen tot stand moeten worden gebracht”. Ik heb opgemerkt, dat met deze studie de weg wordt gewezen naar grotere collectivering, waarvoor de prijs o.a. is een toenemende consumptiebeperking.

In de tweede plaats heb ik op 28 april erop gewezen, dat het rapport te kort schiet met name wat de financiering van de hogere overheidsuitgaven betreft. Ik heb opgemerkt, dat dit belangrijk is, omdat becijferd kan worden, dat de meerdere uitgaven de beschikbare ruimte overtreffen met ca. f. 1 mrd., waarbij dan nog geen rekening is gehouden met twee zaken, die sterk worden aanbevolen, nl. subsidiëring van dringende individuele behoeften en een substantiële bijdrage uit de algemene middelen voor enkele van de belangrijkste sociale voorzieningen, zoals de Algemene Ouderdomswet en de Algemene Kinderbijslagwet. Beide laatste zijn buiten het eigenlijke kader van het rapport gehouden en min of meer als wensen achteraf nog er in vermeld. Tenslotte heb ik nog opgemerkt, dat daar dan nog bij komt, dat de beschouwingen, die het rapport wijdt aan de belastingen, d.w.z. aan de middelen tot dekking van de overheidsuitgaven, ertoe zouden leiden, dat hier een verlies zou optreden van wel f. 550 mln. per jaar. Immers, de verhogingen, die worden bepleit, nl. een maximum tarief van de inkomstenbelasting van 75 pCt., een verhoging van de vermogensbelasting, een verhoging van het successierecht en de invoering van een vermogenswinstbelasting, kunnen geschat worden op f. 205 mln., waartegenover verlichtingen staan ter grootte van f. 750 mln. zodat per saldo een tekort van f. 550 mln. wordt verkregen. Daarvan heb ik gezegd, dat, wanneer men dit voegt bij het dekkings-tekort van ruim f. 1 mrd. — waarvan iedereen op zijn vingers kan uittellen, dat deze bedragen uit de lengte of uit de breedte zullen moeten komen — naar mijn mening terecht gesteld kan worden, dat de studie een onjuist, of

althans een zeer onvolledig, beeld voor ogen tovert. Voorts, dat zoals de studie eruit ziet, zij een somber perspectief biedt en voor haar politieke verwerkelijking in ons land in 1963 naar mijn wijze van zien op onoverkomelijke bezwaren zou stuiten.

Tenslotte heb ik op 13 mei mijn kritiek nog eens samengevat en enigermate genuanceerd. Ik ben toen in de eerste plaats nog een ogenblik ingegaan op de vraag van de zgn. bestedingsbeperking. Ik heb gesteld, dat de studie wijziging wil brengen in de wijze van welvaartsbesteding, dat zij wijziging wil brengen in de richting, waarin de welvaart besteed wordt, en dat zij dat wil doen door beperking van de individuele bestedingsmogelijkheden en van bepaalde overheidsbestedingen enerzijds en verruiming van andere collectieve bestedingen anderzijds. Ik heb toen met nadruk gesproken van een beperking van individuele bestedingsmogelijkheden, omdat mij gebleken was, dat men aanstoot nam aan de term bestedingsbeperking, die van verschillende zijden al was gebruikt. Ik heb daaraan toegevoegd, dat ik het toch niet anders kan zien, dan dat er sprake is van een individuele bestedingsbeperking, wanneer bij een economische groei van 33 pCt. het rapport van de Dr. Wiardi Beckman Stichting voor individuele consumptieverruiming beschikbaar laat 15 tot 18 pCt. Maar ik heb daaraan toegevoegd, dat ik dat daar wilde laten en gaarne bereid was te spreken van een beperking van individuele bestedingsmogelijkheden. Ik ben daarbij nog een ogenblik ingegaan op kritiek van de heer J. G. Suurhoff op vroegere uitlatingen van mij, namelijk waarbij deze had gezegd, dat men de invoering van een interimregeling voor invaliditeitsrentetrekkers die beslag legt op een bepaald percentage van het loon — waarbij de heer Suurhoff overigens een verkeerd, nl. een te hoog, percentage citeerde — ook wel als een bestedingsbeperking zou kunnen aanmerken. Ik heb daarvan gezegd, dat een dergelijke invoering betekent, dat de totale particuliere bestedingen niet beperkt worden, doch slechts in de onderlinge verdeling van de particuliere bestedingen enige verschuiving komt, doordat namelijk aan de meest zwakken, de groep der invaliden, een aandeel in de mogelijkheden tot bestedingsverruiming wordt gegeven.

Uitvoeriger ben ik ingegaan op de kwestie van de financiering van de hogere overheidsuitgaven. Nadat ik nog eens het dekkingstekort van f. 1 mrd. gereleveerd had, onder aantekening, dat daarbij geen rekening werd gehouden met de bijzonder urgente kwestie van de substantiële bijdrage uit de algemene middelen voor enkele van de belangrijkste sociale voorzieningen — welke bijdrage ik na mijn discussie met Drs. Den Uyl voor de Amsterdamse studenten meende te mogen stellen op f. 350 mln. — en nadat ik had vastgesteld, dat de beschouwingen, die het rapport wijdt aan de belastingen, ertoe leiden dat een daarop gebaseerd beleid een verlies oplevert van f. 550 mln. per jaar, heb ik nader geadstrueerd, waarom naar mijn mening de studie onjuist was, of althans een zeer onvolledig beeld voor ogen tovert. Ik heb mij namelijk afgevraagd, wat er nu eigenlijk wel zou gebeuren wanneer het rapport gerealiseerd zou worden. Het rapport van de Dr. Wiardi Beckman Stichting stelt een ambitieus geheel voor van a prima vista aantrekkelijke, collectieve of, zo men wil, overheidsbestedingen. De realisering daarvan zou in stede van enige reële belastingdrukverlaging te brengen een — door extra uitgaven — geheel opsoepere van de automatische drukverzwaring beteken, nl. de belastingdrukverzwaring die een gevolg is van de progressie bij stijgende inkomens. Daarbovenuit

zou dan nog, inclusief de aanwending van het voordelig effect van een — in optimistische geest verondersteld — achterblijven van de overheidsconsumptie, een tekort van meer dan f. 1 mrd. resulteren. De samenstellers van het rapport hebben m.i. dan ook beslist niet de consequenties getrokken, die uit hun projecten voortvloeien. Want de meest logische consequentie van het voorgestelde bestedingsplan zou zijn geweest om, boven de automatische drukverzwaring door de progressie, nog een belastingverzwaring van grote omvang te projecteren. Maar in plaats daarvan is aan het rapport een belastingplan toegevoegd, dat, alhoewel het enige meer politiek-sprekende dan financieel belangrijke belastingverzwaring inhoudt, per saldo tot een imposante middelenderving voor de overheid leidt en het tekort nog zal vergroten. Ik heb er daarbij aan herinnerd — en het is tijdens de Kabinetsformatie al bevestigd — hoe men vrij algemeen in ons land van opvatting is, dat de stijgende belastingdruk, die een gevolg is van de werking van de progressie bij stijgende inkomens, zoveel mogelijk geneutraliseerd moet worden. Ik heb opgemerkt, dat als een ernstig bezwaar tegen de studie van de Dr. Wiardi Beckman Stichting mag worden aangevoerd, dat bij het daarin voorziene beleid — afgezien van het reeds genoemde dekkingstekort, afgezien van het tekort in het belastingplan en het niet rekening houden met een zo belangrijk desideratum als dat van de financiering van een deel van de premie van een aantal sociale voorzieningen uit de overheidsmiddelen — de stijgende belastingdruk uit hoofde van de progressie wordt opgesoupeerd, welke laatste gesteld mag worden op f. 1,1 mrd.

Tenslotte heb ik nog stilgestaan bij de reactie, die Drs. Den Uyl op 17 april in dit tijdschrift heeft gegeven op het artikel van Drs. J. C. P. A. van Esch in het nummer van dit blad van 6 maart jl. Ik heb dat gedaan, omdat ik in het artikel van Drs. Den Uyl min of meer een authentieke interpretatie van het rapport van de Dr. Wiardi Beckman Stichting zag. Naar aanleiding daarvan heb ik opgemerkt, dat het mij in het artikel van Drs. Den Uyl is opgevallen, dat hij de extra middelen, die beschikbaar zijn uit hoofde van progressie in de belastingen bij groei van het nationaal inkomen met 4 pCt. per jaar, schat op f. 600 mln. per jaar, hetgeen voor de periode 1963 tot 1970 zou neerkomen op een bedrag van $8 \times f. 600$ mln. of f. 4,8 mrd. In het voorgaande heb ik het bedrag gesteld op f. 1,1 mrd., nl. ongeveer $7 \times f. 150$ mln., hetgeen een verschil is van f. 3,7 mrd. Ik heb opgemerkt, dat de heer Den Uyl de f. 600 mln. per jaar ten onrechte heeft gezien als een stijging ten gevolge van de progressie. De f. 600 mln. per jaar is namelijk de totale ruimte door de stijging in de middelen en niet alleen de stijging als gevolg van de progressie. Progressiestijging is niet meer dan $\frac{1}{4}$ deel van de f. 600 mln., d.i. dus f. 150 mln. per jaar. Ik heb tenslotte aangetekend, dat de heer Den Uyl in het „E.-S.B.”-artikel berekeningen heeft gemaakt, die, wanneer men deze zou aanhouden, het door mij op f. 1 mrd. geraamde dekkingstekort enige honderden miljoenen gulden lager zouden doen uitvallen. Doch ik heb daaraan toegevoegd, dat dit alles niet wegneemt, dat, ook wanneer men het dekkingstekort op enige honderden miljoenen lager stelt, de totale stijging van de belastingdruk uit hoofde van de progressie — die naar algemene opvatting toch in aanmerking zou moeten komen voor evenredige verlaging — geheel wordt opgesoupeerd in de voorstellen van de Dr. Wiardi Beckman Stichting, dat daarnaast een belastingplan op tafel wordt gelegd, dat per saldo leidt tot een tekort van f. 550 mln. per jaar, en tenslotte

dat ook nog geen rekening is gehouden o.a. met de f. 350 mln., die de Dr. Wiardi Beckman Stichting daarnaast wenselijk acht voor de financiering van de sociale verzekering, kortom dat de financiële zijde van de realisatie van de Dr. Wiardi Beckman-studie niet zo optimistisch bekeken kan worden als gebeurt door Drs. Den Uyl.

Het moet mij van het hart, dat, wanneer ik nu de reactie van Prof. Tinbergen lees, daaruit blijkt, dat daarin op de kern van mijn kritiek — die ook de kritiek van anderen is — eigenlijk nauwelijks wordt ingegaan. In het betoog van Prof. Tinbergen wordt namelijk niet ingegaan op de stelling, dat de voorstellen van de Dr. Wiardi Beckman Stichting leiden tot een financieringstekort in de orde van grootte van ongeveer f. 1 mrd.; evenmin wordt ingegaan op de these dat het daarin voorziene belastingplan leidt tot een jaarlijks tekort van f. 550 mln. en tenslotte wordt niet bestreden, dat het project geen ruimte laat voor een substantiële overheidsbijdrage in de sociale verzekering, welke dus mijnerzijds gesteld wordt op een bedrag van f. 350 mln. Prof. Tinbergen wuift dit alles eigenlijk wat weg. Prof. Tinbergen stelt namelijk, dat de critici hun bezwaren in hoofdzaak gericht hebben op de omstandigheid, dat de financiering van de hogere overheidsuitgaven in het rapport van de Dr. Wiardi Beckman Stichting niet nauwkeurig is aangegeven. Hij stelt vast, dat het ongetwijfeld nodig zal zijn om deze te specificeren. Doch het voorname, aldus Prof. Tinbergen, is juist wél geschied, nl. dat men in het rapport voor de volkshuishouding als geheel het evenwicht tussen inkomsten en uitgaven als uitgangspunt heeft genomen. Prof. Tinbergen noemt het een bekende opvatting onder sociaal-economen, dat de financiering, hoe belangrijk ook, eerst bepaald kan worden en behoeft te worden, indien het materiële plan is gekozen. Daarbij is er dan voor een deel der investeringsuitgaven van de overheid altijd nog een keuze tussen belastingen en leningen. Hij tekent daarbij tevens aan, dat er door de Partij van den Arbeid ook niet is betoogd, dat haar programma belastingverlaging boven de reeds verkregen verlaging toelaat. Er is, aldus Prof. Tinbergen, eerder op de mogelijkheid gewezen, dat verdere belastingverlagingen achterwege zouden moeten blijven, al is er wel gepleit voor verschuivingen.

De opmerkingen van Prof. Tinbergen hebben bij mij twijfel doen rijzen over de vraag, of diens opvatting inzake het karakter van het W.B.S.-rapport wel in overeenstemming is met wat het rapport pretendeert te zijn. Een rapport, zoals Prof. Tinbergen typeert, heeft meer weg van een claimsnota, zoals onlangs door het Centraal Planbureau openbaar is gemaakt. Een dergelijke claimsnota geeft een opsomming van al datgene wat vanuit het economisch leven en vanuit de maatschappij als wenselijk naar voren wordt gebracht; worden deze claims gekwantificeerd en gesommeerd, dan blijkt daaruit vanzelf de noodzaak, om rekening houdende met de beperkte mogelijkheden, een keuze te doen en een materieel plan op te stellen, waarvoor dan een financiering moet worden gezocht. Maar, zo vraag ik mij af, is dat wel het karakter van het rapport „Om de kwaliteit van het bestaan”? Op blz. 15 van het rapport lees ik namelijk, dat de Dr. Wiardi Beckman Stichting ook *de wegen en middelen* wil aangeven om het voorgestelde bestedingsprogramma te verwerkelijken. Het moet dan toch wel als een tekort van het rapport worden beschouwd, gegeven deze doelstelling, dat het zwijgt over

de financiering van de additionele overheidsuitgaven, te meer nu de wel genoemde gegevens in het rapport leiden tot een dekkingstekort van ongeveer f. 1 mrd., indien de belastingen niet worden verlaagd. Over lenen wordt in het rapport zelf met geen woord gerept. Het laatste hoofdstuk van het rapport is getiteld: „De realisering van het bestedingsprogramma”. In dit hoofdstuk zou men een uiteenzetting over de financiering verwachten. Het bevat echter niets daarover. Wel wordt over de belastingen gesproken. De alsdan gedane suggesties leiden nota bene, zoals gezegd, per saldo tot een belastingverlaging. Prof. Tinbergen stelt zelve, dat het nodig zal zijn de financiering van de hogere overheidsuitgaven nog te specificeren. Dit nu had, gegeven de doelstelling van het rapport, in het rapport zelf moeten geschieden. Het is toch niet bedoeld om slechts een theoretisch ideaalbeeld te scheppen. Zo goed als men de uitgaven gekapt heeft in verband met de beperkte middelen in de volkshuishouding, had men de overheidsuitgaven moeten confronteren met de overheidsmiddelen. Eerst dan komt men tot een plan, dat praktische betekenis heeft. Een plan, dat, om de woorden van Prof. Tinbergen te gebruiken: „een goed uitgangspunt vormt voor een constructief beleid”. De door Prof. Tinbergen gebezigde opmerking met betrekking tot het niet-beoogen van belastingverlaging is niet duidelijk. Het rapport van de Dr. Wiardi Beckman Stichting houdt wel degelijk een belastingprogramma in, dat per saldo leidt tot een belastingverlaging van meer dan f. 500 mln. Wil men echter het bestedingsprogramma realiseren, dan zal dit niet alleen moeten leiden tot het achterwege laten van belastingverlaging, en zelfs tot een achterwege laten van het neutraliseren van de belastingdruk, doch bovendien tot een aanmerkelijke belastingverhoging. Het wil mij voorkomen, dat Prof. Tinbergen het onderhavige aspect van het rapport onschuldiger voorstelt dan het in feite is.

Ik merkte reeds op, dat nu het rapport van de Dr. Wiardi Beckman Stichting naar mijn wijze van zien niet het karakter heeft van een neutrale claimsnota, doch een politieke beleidsnota is, die wegen en middelen wil aangeven om een bepaald bestedingsprogramma te verwerkelijken, dit uitgangspunt ertoe had moeten leiden, dat, zo goed als men de uitgaven gekapt heeft in verband met beperkte middelen in de volkshuishouding, men de overheidsuitgaven had moeten confronteren met de overheidsmiddelen. Wil men echter, zoals Prof. Tinbergen, de kwestie van de financiering met de overheidsmiddelen voorlopig in het midden laten, dan is niet goed in te zien, waarom in verband met de beperkte middelen in de volkshuishouding de uitgaven gekapt moesten worden. Dan had, zoals in de claimsnota van het Centraal Planbureau, niet noodzakelijk gewerkt behoeven te worden met de veronderstelling van een achterblijven van de particuliere consumptie bij de productie per hoofd, doch dan had men in eerste instantie kunnen uitgaan van een gelijk opgaan van de vermeerdering van de particuliere gebruiksuitgaven en van de productie per hoofd. Het is om die reden, dat de term bestedingsbeperking in de politieke discussie is gevallen. Ik moge erop wijzen, dat ik in mijn eigen beschouwingen de term bestedingsbeperking nader gepreciseerd heb door te spreken van een relatieve bestedingsbeperking en een beperking van individuele bestedingsmogelijkheden, alhoewel ik op het standpunt blijf staan, dat ik het toch niet anders kan zien, dan dat er sprake is van een individuele bestedingsbeperking,

wanneer de individuele consumptieverruiming achter blijft bij de groei van de produktie per hoofd. Prof. Tinbergen spreekt liever van een langzamer groei. Hij wijst erop, dat de hoofdzaak van het programma van de Dr. Wiardi Beckman Stichting niet is, dat er in totaal minder besteed zou moeten worden, doch dat het anders besteed zou moeten worden. Er zijn nu eenmaal voorzieningen, die men beter op georganiseerde wijze kan behartigen dan door individueel optreden. Deze worden dan wel aangeduid als collectieve voorzieningen. Prof. Tinbergen meent, dat inderdaad enige dezer collectieve voorzieningen voor de naaste toekomst meer dringend zijn dan de door individuele uitgaven te behartigen voorzieningen. Hij wijst erop, dat men nooit over het hoofd mag zien, dat deze collectieve voorzieningen uiteindelijk toch gericht zijn op de bevrediging van behoeften van personen. Het kan dus gemakkelijk misverstand wekken, aldus Prof. Tinbergen, als men de individuele uitgaven teveel voorstelt als iets in tegenstelling tot de collectieve uitgaven.

Ik wil geenszins betwisten, dat het onder omstandigheden noodzakelijk kan zijn aan collectieve voorzieningen voorrang te geven boven bepaalde individuele uitgaven. Ik wil evenmin betwisten, dat collectieve voorzieningen uiteindelijk weer gericht behoren te zijn op de bevrediging van behoeften van personen. Dit neemt evenwel niet weg, dat, naarmate men overswitcht op collectieve voorzieningen, individuele bestedingsmogelijkheden worden beperkt. En dat is uiteindelijk datgene, hetwelk in de discussie is gesteld. Over de vraag, of op een gegeven ogenblik bepaalde collectieve voorzieningen voorrang moeten hebben boven individuele, pleegt in ons land het politieke oordeel soms verschillend uit te vallen. Het is het goed recht van de Dr. Wiardi Beckman Stichting om collectieve voorzieningen te bepleiten. In een programma, waarin die collectieve voorzieningen een plaats hebben en hetwelk ook wegen en middelen wil aangeven om dat programma te verwerkelijken, leidt dit evenwel — in het systeem van het rapport van de Dr. Wiardi Beckman Stichting — tot een beperking van individuele bestedingsmogelijkheden en dat is hetgene, hetwelk in de kritiek is gesteld.

Ik wil mij graag nog een opmerking veroorloven over de onder een verkeerd hoofd gebrachte opmerking van Prof. Tinbergen, dat een verkeerde indruk is gevestigd, doordat verschillende commentatoren naast elkaar hebben gesteld een totale produktievermeerdering van 33 pCt. en de vermeerdering van de particuliere gebruiksuitgaven van 15 tot 18 pCt. Het rapport van de Dr. Wiardi Beckman Stichting geeft op blz. 41 niet duidelijk aan, of met de verruiming van 15 tot 18 pCt. bedoeld wordt de totale consumptie, dan wel de consumptie per hoofd. Hier wreekt zich bepaald het ontbreken van een eindopstelling in het rapport. In verband met de berekening op blz. 39 van het rapport echter kan worden aangenomen, dat bedoeld wordt een consumptieverruiming per hoofd. Heel duidelijk is echter de berekening op blz. 39 ook niet. Het bedrag beschikbaar voor verbetering in de consumptieve sfeer bedraagt f. 7,82 mrd. in plaats van het genoemde bedrag van f. 7,72 mrd. De totale vermeerdering van de particuliere consumptie bedraagt volgens de cijfers van blz. 39 34,3, de vermeerdering per hoofd 27,3. Het rapport echter noemt een percentage van 28. Ervan uitgaande, dat met de verruiming van 15 tot 18 pCt. bedoeld wordt een verruiming per hoofd, hetgeen ook door mij op 13 mei is gesteld, is de opmerking van Prof. Tinbergen in zoverre juist, dat een vergelijking van de *individuele* stijging van de parti-

culiere consumptie met de *totale* stijging van het nationaal produkt, zou kunnen suggereren, dat bij gelijkblijvende verhoudingen zij met een gelijk percentage zouden stijgen. Dit laatste is inderdaad niet juist. Bij gelijkblijvende verhoudingen zal bij een stijging van het nationaal produkt met 33 pCt. de totale particuliere consumptie stijgen met 33 pCt., hetgeen zou betekenen een individuele consumptieverruiming van 26 pCt. Het is dan ook zuiver, de 15 tot 18 pCt. te vergelijken met 26 pCt. in plaats van met 33 pCt. Met 15 tot 18 pCt. individuele verruiming correspondeert een totale stijging van de particuliere consumptie van 21 tot 24,5. Men zou dus ook deze stijging van 21 tot 24,5 kunnen leggen naast die van 33 pCt. om een beeld te krijgen van het achterblijven van de particuliere consumptie. Intussen tasten deze kwantitatieve mutaties niet de kern van de door mij gebezigde kritiek aan.

In het voorgaande is op het meest wezenlijke van de kritiek van Prof. Tinbergen ingegaan. Ik hecht er echter aan nog een enkele opmerking te maken over een punt, waaraan hij terloops aandacht schenkt, nl. dat in de discussie gesteld zou zijn, dat er een grove rekenfout zou zijn geconstateerd, hetgeen volgens Prof. Tinbergen niet juist is. Uit het voorgaande moge reeds duidelijk zijn geworden, dat voortdurend bedoeld is op het ontbreken van een financiering van ca. f. 1 mrd., waarmede dus in feite erop bedoeld is, dat men zich verrekend heeft in de dekkingsmogelijkheid. Gegeven het hierboven genoemde uitgangspunt van het rapport van de Dr. Wiardi Beckman Stichting, is het begrijpelijk, dat van een verrekening is gesproken. De kern, waarom het ging, is, dat er sprake is van een dekkingstekort, waarin niet voorzien is. Al met al is, naar mijn gevoel, de daarop gegeven kritiek niet weerlegd, evenmin als die met betrekking tot de in het rapport voorziene belastingverlaging, inclusief de niet-neutralisering van de belastingdruk en het stellen van de wens van een f. 350 mln. voor de financiering van de sociale verzekering uit de algemene middelen. Van welke grote betekenis beide laatste punten in het beleid van de komende tijd zullen zijn, is de laatste weken tijdens de Kabinetsformatie wel naar buiten getreden.

Ik wil tenslotte nog wel eens duidelijk stellen, dat ik het maken van studies als die van de Dr. Wiardi Beckman Stichting ten behoeve van politieke partijen van grote betekenis acht. De kritiek, welke ik daarop gehad heb, was eensdeels politieke kritiek, doch daarop ben ik binnen het kader van deze opmerkingen niet ingegaan. Het zou ook buiten het bestek van dit tijdschrift vallen. Doel van mijn kritiek was te stellen, dat de studie niet geheel consistent is. Of wel het een, of wel het ander: of wel men kiest de systematiek van een neutrale claimsnota en men treedt dan niet in de beperking van de economische ruimte en de aanpassing van overheidsuitgaven en overheidsmiddelen, of wel men zoekt alle wegen en middelen om een bepaald bestedingsprogramma te verwerkelijken en trekt dan de consequenties zowel met betrekking tot de beschikbare economische ruimte als met betrekking tot de beschikbare overheidsmiddelen. Dit laatste heeft de Dr. Wiardi Beckman Stichting niet gedaan. Daardoor heeft de studie een tweeslachtig karakter gekregen, hetgeen mij, ook met het oog op een objectieve voorlichting voor de kiezer, niet juist voorkwam.

's-Gravenhage, 29 juni 1963.

G. M. J. VELDKAMP.

Gaarne wil ik nog een enkel woord toevoegen aan vorenstaand artikel van Minister Veldkamp. Dat behoeft niet veel meer te zijn, omdat alle facetten nu over en weer wel duidelijk belicht zijn; met name zulke kwesties als de definitie van „relatieve bestedingsbeperking”.

Mijn artikel in „Het Vrije Volk” was een reactie op verschillende auteurs en sprekers en de suggestie van een rekenfout (die de technicus altijd hoger opneemt dan verschillen in conceptie) is niet afkomstig van Dr. Veldkamp. De reactie daarop was dus ook niet aan zijn adres bedoeld.

Toegegeven kan worden — en ik doe dat van mijn kant — dat de financiering van de *overheidsuitgaven* in de nota van de W.B.S. niet in cijfers is behandeld en in de latere discussies ook nog niet geheel uit de verf is gekomen. Er resten hier wel degelijk enige belangrijke vragen.

Zoals ik al schreef, handelt het W.B.S.-rapport over de *prealabele* vraag wat wij met de middelen van de *volkshuishouding* willen doen: aan welke behoeftenbevrediging willen wij prioriteit geven? Interessanterwijze heeft de Minister ook nu geen *argumenten* gegeven voor een sterkere

uitbreiding van de uitgaven van particulieren (gesymboliseerd door de patates frites en de luxe hotels) dan de door de W.B.S. bepleite 15 à 18 pCt.; hij stelt alleen dat dit cijfer 26 pCt. zou moeten zijn. Dit is namelijk het cijfer waarmee de produktiviteit verwacht wordt te stijgen tot 1970. Ik zie daarom nog niet *waarom*, zoals Dr. Veldkamp stelt, men had moeten uitgaan van een parallellisme tussen de ontwikkeling van de particuliere bestedingen en de produktiviteit. Dit blijft een belangrijke kwestie: de W.B.S.-auteurs (en ik) voelen er meer voor om de door ons met name genoemde dringende collectieve voorzieningen voorrang te geven. Welke dringende particuliere voorzieningen staan achter de verlangens van de voorstanders van belastingverlaging? Wij kunnen deze voorzieningen niet zo ernstig nemen als de door ons genoemde collectieve; en wij menen zelfs uit het beleid van Minister Veldkamp zelf af te kunnen leiden, dat hij voor deze gedachtengang wel open staat. Het is jammer dat wij hem en de zijnen niet aan onze zijde hebben kunnen krijgen.

J. TINBERGEN.

Recente ontwikkelingen in de E.E.G.

Ondanks het feit, dat de door de heer Spaak aangekondigde Europese lente nu al weer enkele maanden oud is, verschilt het klimaat in de E.E.G. nog opvallend weinig van dat in januari. Het is duidelijk, dat bij deze temperatuur de groei van de Europese spruit wat te wensen overlaat. Dit is op zichzelf verwonderlijk, omdat er in de publieke discussie een duidelijke overwinning van de usualisten op de wrekers valt te constateren. (Voor de niet ingewijde: de usualisten zijn degenen, die na het optreden van generaal de Gaulle in januari gewoon wilden doorgaan: „business as usual”; de andere partij wilde het afbreken van de Engelse onderhandelingen de Fransen op allerlei wijzen betaald zetten).

Het duidelijkst bewijs van de zege der usualisten is wel, dat zelfs de heer Spaak in zijn verklaringen dikwijls een zinnetje als: de normale interne ontwikkeling in de E.E.G. mag uiteraard niet worden geschaad, invlecht. Dergelijke uitlatingen ontbreken natuurlijk ook niet in de vele resoluties en verklaringen, die door allerlei min of meer bij de E.E.G. betrokkenen, het Europese Parlement en de E.E.G.-Commissie voorop, sedert januari zijn aangenomen.

In de discussie wordt een bewuste bevordering van de stagnatie in de E.E.G. nog slechts door een enkeling ¹⁾ bepleit. Het merkwaardige verschijnsel doet zich echter voor, dat, ondanks de overwinning van de usualisten, de stagnatie in de besluitvorming van de Raad een feit is. Weliswaar is de stagnatie niet absoluut; er worden nog besluiten genomen, doch wanneer men het tempo van de besluitvorming vergelijkt met het ambitieuze werkprogramma van de E.E.G.-Commissie voor de tweede etappe, kan gevoeglijk van stilstand worden gesproken. Nu reeds

meer dan een derde van de tweede etappe is verstreken is de Raad nog steeds niet gereed met de afronding van het pakket van verordeningen, waartoe aan het einde van de eerste etappe is besloten.

Men verliest wel eens uit het oog, dat deze gang van zaken veel meer „business as usual” is dan het tempo dat door de E.E.G.-Commissie in het werkprogramma voor de tweede etappe is voorzien. Er is steeds een markant verschil geweest tussen de automatische afbraak der handelsbelemmeringen, die versneld is uitgevoerd en de opbouw van een gemeenschappelijk beleid in de diverse sectoren.

Men mag niet uit het oog verliezen, dat de laatste in 1961 ²⁾ gepubliceerde verordening het nummer 16 droeg; alleen onder de politieke pressie van de overgang naar de tweede etappe en de Engelse onderhandelingen is het gelukt in 1962 een serie verordeningen op landbouwgebied en de kartelverordening in het Publikatieblad te krijgen. Nu deze drukmiddelen weggefallen zijn, is de situatie uit de eerste etappe herleefd: de onderlinge tariefafbraak en de opbouw van het gemeenschappelijk buitentarief vinden in het afgesproken tempo plaats; over elke verordening van weinig ingrijpende aard, zoals de verordening voor delen van varkens en vleesconserveren wordt mondeling onderhandeld. Is het onderwerp iets meer omvattend, zoals de associatie van Turkije, dan duren de onderhandelingen jaren. Verordeningen, die een breuk met de tot dusver gevoerde nationale politiek inhouden, zoals de prijsstoening in de landbouw, komen, naar het zich thans laat aanzien, misschien zelfs in het geheel niet tot stand.

De mogelijkheden tot het ombuigen van de nationale politiek zijn in de E.E.G. altijd beperkt geweest. Duide-

¹⁾ Hiertoe behoort de schrijver van de rubriek Dezer Dagen; vgl. de N.R.C. van 14 juni jl.

²⁾ Publikatieblad 1961, blz. 1649.

lijke voorbeelden zijn ook weer alleen de kartelverordening, die dicht tegen de Westduitse kartelwetgeving aanleunt, maar afwijkt van de regelingen in de andere lidstaten en de landbouwverordeningen, met name de graanverordening, die Frankrijk in een gunstige positie plaatst. Op andere terreinen, waar of wel het verdrag in een gemeenschappelijk beleid voorziet, of een gemeenschappelijk beleid naar algemene opvatting gewenst is, zijn nauwelijks resultaten bereikt. De gemeenschappelijke handelspolitiek heeft tot nu toe alleen procedureregels opgeleverd. Dat over de inhoud van dit beleid nog fundamentele tegenstellingen binnen de Gemeenschap bestaan, hebben de gebeurtenissen bij de Kennedy-ronde in het G.A.T.T. aangetoond. De gemeenschappelijke vervoerpolitiek, eveneens een eis van het verdrag, heeft nog geen enkel concreet resultaat opgeleverd. Bij de coördinatie van de energiepolitiek is nog geen vordering gemaakt. De stagnatie op al deze terreinen is geen direct gevolg van het afbreken van de onderhandelingen met Engeland. Integendeel, de nationale belangen zijn op de meeste punten zo tegengesteld, dat stagnatie gewoon is en resultaten alleen door externe druk kunnen worden bereikt.

Deze situatie kan leiden tot het ontstaan van een industriële douane-unie. Weinigen zullen het nut hiervan ontkennen, doch dat is toch niet wat de Europeanen altijd voor ogen heeft gestaan. In de eerste plaats is het de vraag of een douane-unie, waar geen gemeenschappelijk beleid gevoerd wordt, tegen de stormen van de conjunctuur bestand is, doch bovendien wordt dan voorbijgegaan aan één van de voornaamste doelstellingen van de E.E.G.: door het verwijderen van de obstakels op het terrein van de economische politiek, de weg vrij maken voor een politieke integratie.

De boven geschetste ontwikkeling heeft tegenkrachten opgeroepen. De meest spectaculaire en meest logische poging om de stagnatie te doorbreken is afkomstig van minister Schröder. Onder diverse fraaie termen: actieprogramma, synchronisatie, wordt het bekende idee van *het package-deal* ten tonele gevoerd. Men moet van tevoren vaststellen, welke maatregelen zullen worden genomen, zodat een zeker evenwicht van voor- en nadelen tot stand komt voor ieder der betrokken landen. Het systeem kan vruchtbaar zijn, doch waarschijnlijk zijn reeds van het begin af de mogelijkheden overschat, omdat het actieprogramma zich niet beperkt tot enkele concrete punten, doch „gründlich” was opgezet en vrijwel het gehele terrein van de E.E.G. wilde omvatten. Daarbij werd terecht aandacht gevraagd voor de externe betrekkingen van de E.E.G., een door het afbreken van de onderhandelingen met Engeland typisch achtergebleven gebied. Dat men de Westduitse belangen daarbij niet geheel uit het oog verloor blijkt uit de speciale aandacht voor een associatie met Oostenrijk.

De grondgedachte: evenwicht tussen het ontwikkelen van een open politiek naar buiten en het versterken van de interne positie, was dus gevormd. De eerste realisatie kwam in het Raadsbesluit op de zitting van 8 en 9 mei jl. Het eerste werkprogramma voor 1963, gesplitst in twee delen A en B, is in overeenstemming met deze grondgedachte. Punt A gaat over de landbouwpolitiek: een reeks besluiten zullen in 1963 moeten worden ge-

nomen en wel over de prijstoenuadering, de fondsen voor de landbouw en de produktenverordeningen. Over de interpretatie van het gesteldé over de produktenverordeningen ontstonden reeds direct interpretatieverschillen. De tekst luidt als volgt: „De Raad komt overeen om voor 31 december 1963 de verordeningen vast te stellen betreffende de gemeenschappelijke ordening van de markt voor melkprodukten, rundvlees, rijst, teneinde de inwerkingtreding ervan in het eerste kwartaal van 1964 mogelijk te maken”.

De vraag was, of hiermede nu was besloten de verordeningen in begin 1964 in werking te laten treden, of dat alleen de mogelijkheid hiertoe moest bestaan. Men moet dit mede zien in verband met punt B: de Gemeenschap zal vóór 1963 het standpunt bepalen, dat zij zal innemen ten aanzien van de onderhandelingen in het kader van het G.A.T.T.

De traditionele Westduitse landbouwpolitiek komt op twee punten in botsing met het Europese landbouwbeleid: de hoge interne prijzen moeten in het kader van de prijstoenuadering omlaag en de traditionele invoer uit landen, die Westduitse industrieproducten afnemen, moet vervangen worden door invoer uit Frankrijk. Punt A omvat dus een aanzienlijke Westduitse concessie: de in het actieprogramma van Schröder voorziene afremming van de verdere ontwikkeling van de landbouwpolitiek is hierdoor praktisch verdwenen. Daartegenover staat, dat de Kennedy-onderhandelingen aan het eind van 1963 nog lang niet afgesloten zullen zijn. Frankrijk heeft dus nog volop gelegenheid in 1964 een veto over een eventueel bereikt resultaat uit te spreken.

Het behoeft dan ook geen verwondering te wekken; dat men van Westduitse zijde hiermee de package-deal niet volledig achtte. Toen op een volgende Raadszitting door Frans verzet het onmogelijk bleek een procedure vast te stellen voor overleg met Engeland werd de uitvoering van het Raadsbesluit van 9 mei jl. weer dubieus.

Deze poging de stilstand te doorbreken, heeft dus tot nu toe nog niet veel succes gehad.

Een andere weg naar de Europese rélançe is geweest door de commissie Internationale Sociale en Economische Aangelegenheden van de S.-E.R. Eerst in een advies, gedateerd 26 maart jl. en daarna in een advies, gericht aan de minister-president en de ministers van Buitenlandse Zaken, Sociale Zaken en Volksgezondheid, en Verkeer en Waterstaat. Uit deze zeer ruime adressering blijkt het belang, dat men aan dit advies hecht.

De bedoeling van het advies is om tegenover de in januari naar voren gekomen negatieve tendenties een Europese conceptie te stellen gebaseerd op duidelijke democratische grondslagen. Het is noodzakelijk, dat op korte termijn een vastomlijnd programma toe standkomt voor een verdere uitbouw van de Europese integratie op basis van democratische beginselen, een programma dat zich niet verliest in details, maar vooral gericht is op de grondlijnen die bij de integratie van Europa aan de orde zijn. Voordat nieuwe verplichtingen op het gebied van de integratie in de sociaal-economische sector worden aangegaan, dient een redelijke zekerheid te worden verkregen over de medewerking aan de volgende punten:

a. een verdere democratisering van de institutionele opzet in de E.E.G.;

b. handhaving van de mogelijkheid van toetreding tot de Europese Gemeenschap van democratisch Europese staten;

c. handhaving van het open economisch karakter van de Europese Gemeenschap t.o.v. derde landen.

De democratisering moet met name inhouden het vergroten van de mogelijkheden voor de E.E.G.-Commissie om een communautair beleid te voeren en een doeltreffende controle door het Europese Parlement. De commissie I.S.E.A. denkt aan de mogelijkheid, dat aan het Europese Parlement bepaalde verordeningen ter goedkeuring worden voorgelegd, waarbij het Parlement recht van amendement krijgt. Ook verdient overweging voor het Europese Parlement een bugetrecht op daarvoor in aanmerking komende gebieden toe te kennen. Uitbreiding van de Europese Gemeenschap met landen, waarvan de democratische gezindheid boven alle twijfel is verheven, zal een versterking betekenen van de democratische grondslagen, waarop de Gemeenschap dient te berusten.

Aan deze voorstellen wordt een kritiek ten aanzien van de hiervoor gereleveerde gang van zaken bij de bespreking van het actieprogramma gekoppeld. Met name wordt betreurd, dat belangrijke besluiten op het terrein van de landbouw in het vooruitzicht zijn gesteld, zonder dat met betrekking tot de democratisering een positief besluit is genomen, zonder dat een akkoord is bereikt over een consultatieprocedure met Engeland, terwijl ook de koppeling aan de Kennedy-onderhandelingen onvoldoende tot haar recht is gekomen.

Ten slotte wordt aandacht gevraagd voor de tekortkomingen die bestaan op het gebied van de stimulering van positieve Nederlandse bijdragen voor het in de E.E.G. te voeren beleid ter zake van de coördinatie van de diverse beleidsonderdelen van het overheidsapparaat en wat betreft de continuïteit in de vertegenwoordiging van Nederland op het hoogste politieke niveau in de Gemeenschap. Dit laatste punt ligt dus in de lijn van het rapport: „Een Europese Bewindsman?” van de Europese Beweging.

De commissie I.S.E.A. is niet de enige, die vraagt om een democratisering van de procedures binnen de Gemeenschap. De E.E.G.-Commissie doet hetzelfde ³⁾, evenals het Economisch en Sociaal Comité van de E.E.G. en Euratom in een recent advies ⁴⁾ en de Europese Beweging ⁵⁾, wanneer wij ons tot deze vrij willekeurige op-

³⁾ Zesde algemeen verslag over de werkzaamheden van de Gemeenschap, blz. XI.

⁴⁾ S.-E.R.-bulletin no. 23 van 26 juni 1963, blz. 19 en 20.

⁵⁾ Program der Europese Beweging 1963, punt 2.

somming beperken. Nergens wordt echter de democratisering en de openheid zo duidelijk als prealabele voorwaarde gesteld als in het S.-E.R.-advies. Daarmede komt het S.-E.R.-advies toch weer zeer dicht bij de opvattingen, die blijken uit het in de aanvang genoemde cursief Dezer Dagen. Men kan dan ook betwijfelen of de door deze schrijver geuite vrees, dat de pressure-groepen te eng het economisch belang zouden zien, juist is.

Door sommigen is de suggestie gedaan om de besluitvorming in de E.E.G. te vergemakkelijken door het verkorten van de tweede etappe, omdat in de derde etappe vele besluiten met gekwalificeerde meerderheid kunnen worden genomen. Hoe men ook over de realiseerbaarheid van dit voorstel moge denken, het voordeel is in elk geval dat men de Franse regering dwingt tegen een constructief voorstel neen te zeggen. Een laatste mogelijkheid om tot een versnelling te komen ligt in een aanvaarding van de Franse conceptie: aanvaarding van de afgeslotenheid met name t.o.v. de Verenigde Staten en een politieke samenwerking volgens het patroon van het Europa der Vaderlanden.

In de afgelopen periode is gebleken dat niemand de resultaten op het terrein van de industriële douane-unie in de weegschaal wil stellen. Een ontbinding van de E.E.G. is dan ook bijzonder onwaarschijnlijk. Wel is het mogelijk, dat de verdere uitbouw van de integratie blijvend stagneert zolang de principiële meningsverschillen over de positie van Europa in de wereld blijven bestaan. Of deze meningsverschillen blijven bestaan hangt vrijwel alleen af van de houding van de Westduitse regering. Wanneer de Westduitse regering in het kielzog van de Franse president zou gaan varen, blijft er voor de andere E.E.G.-partners nauwelijks nog een keuzemogelijkheid open. De kans dat dit gaat gebeuren lijkt echter bij de snel tanende invloed van Adenauer gering. In een dergelijke situatie is de verdere voortgang in de E.E.G. afhankelijk van de concessies, die de Franse regering bereid is te doen. De bereidheid tot concessies is tot dusver aan Franse zijde gering geweest. Het is zelfs dubieus of de geestdrift van de Franse regering voor de E.E.G. zal blijven bestaan indien duidelijk wordt dat de Europese constructie geen instrument van de Franse machtspolitiek zal worden.

Uit de ervaringen sedert januari kunnen enkele voorlopige conclusies getrokken worden ook zonder dat de toekomstige ontwikkeling reeds duidelijk voor ogen staat. De Europese integratie heeft voortdurend nieuwe impulsen nodig. De constitutionele orde waaraan de E.E.G.-Commissie zoveel waarde hecht ⁶⁾ is geen waarborg voor succes. De situatie in de E.G.K.S. bewijst dit. Tegenover de richting, door de Franse president aangegeven, wordt langzaam een visie van de integralisten opgebouwd, waarvan het vrij uitvoerig weergegeven I.S.E.A.-advies een neerslag is. De kans op succes voor de Franse president is door de Westduitse houding aanzienlijk geringer geworden. Zolang de fundamentele verschillen blijven bestaan, ontbreekt de politieke impuls die noodzakelijk is voor het overbruggen van belangentegenstellingen op economisch terrein.

Amsterdam.

Dr. H. TER HEIDE.

⁶⁾ Zesde algemeen verslag over de werkzaamheden van de Gemeenschap. Inleiding, blz. XI.

**Adverteren in „E.-S.B.”
getuigt van
feeling voor marketing**

De structuur van de onderneming

„Slechts zij kunnen zich in de huidige constellatie nog tooien met de mantel van verantwoordelijk ondernemer, die als maatschappelijke voorhoede de brug weten te slaan tot de zich in ruwe contouren aftekenende nieuwe eeuw”.

Prof. Dr. FRED. L. POLAK.

„Als men de ontwikkelingen op het terrein van de structuur van de onderneming gadeslaat, komt men tot het inzicht, dat deze problematiek in ondernemerskringen nog niet voldoende aandacht en bekendheid heeft verworven”.

Hoofdbestuur van de
Nederlandsche Maatschappij voor Nijverheid en Handel.

De in het laatste citaat ¹⁾ gereleveerde overweging heeft het hoofdbestuur van de Nederlandsche Maatschappij voor Nijverheid en Handel bewogen, het onderwerp: „De structuur van de onderneming” op de 180ste algemene vergadering op 19 juni jl. ter discussie te stellen. Indien deze beoordeling van wat er in Nederlandse ondernemerskring leeft, juist is, zou men hieruit tegen de achtergrond van Prof. Polaks (waarde)oordeel met enige goede (of kwade) wil kunnen concluderen, dat velen zich ten onrechte met de mantel van het verantwoordelijk ondernemerschap tooien. Immers, indien een zo nauw bij deze materie betrokken groep zich te weinig interesseert voor, te weinig kennis draagt van hetgeen op dit punt thans aan de orde is, dan zal er van die zijde ook geen sprake kunnen zijn van een bruggen slaan naar de toekomst.

De ongekend grote opkomst en de intense aandacht, waarmee de discussies werden gevolgd, schijnen dit echter te weerspreken. Aangenomen dat een goede dwarsdoorsnede van de ondernemerswereld op deze bijeenkomst aanwezig was, valt het met de belangstelling hiervoor nog wel mee. Men zou er over kunnen filosoferen uit welke innerlijke aandrift zovelen naar Boskoop zijn gekomen. Enigszins onwelwillend zou men hiervoor vage onlustgevoelens over de mogelijkheid van een verdere aantasting van de ondernemersvrijheid kunnen veronderstellen. De ondernemerskring is „im groszen und ganzen” niet geheel vrij van een zekere aversie tegen het politieke bedrijf. Men vraagt dikwijls niet meer dan op basis van de status quo met rust gelaten te worden. De bijeenkomst in Boskoop maakte echter allerm minst de indruk van een protestbetoging. Afgezien dus van de mogelijke — in elk geval positief te waarderen — misrekening over de belangstellingsgraad, heeft het hoofdbestuur van de Maatschappij én met de keuze van het onderwerp én met de keuze van inleiders en discussieleider een bijzonder gelukkige hand gehad.

Wij hebben, ook in Nederland, te maken met onvermijdelijke sociale ontwikkelings-tendenties, in het kader van het door Prof. Lambers in zijn inleiding aangeduide proces van vermaatschappelijking van de onderneming en het ondernemingsbeleid. Men dient dit in het juiste licht te zien. De plaats van de onderneming in ons maatschappelijk bestel, niet de maatschappelijke orde als zodanig, is hier in het geding. Er staan ons geen revolutionaire structuurwijzigingen te wachten. Er is bij hetgeen ook van socialistische zijde over deze problematiek te berde wordt gebracht, geen sprake van een „opportunistische” etappé

¹⁾ Uit het voorwoord bij de preadviezen over „De structuur van de onderneming”, behandeld tijdens de 180ste algemene vergadering van de Nederlandsche Maatschappij voor Nijverheid en Handel, op 19 juni 1963 te Boskoop.

op weg naar de socialisatie. Zelfs indien de meest verstrekkende, tot dusver gepubliceerde, wensen zouden worden gerealiseerd, betekent dit nog niet, dat de grondslagen van onze, mede op het private ondernemerschap gebaseerde, economische en maatschappelijke orde fundamenteel worden aangetast. De les van meer dan tien jaar Duitse medezeggenschap, in haar uitwerking en reikwijdte op een voor ons ongekende schaal geldend, zou ons in dit opzicht tot voorbeeld kunnen strekken. Niemand zal toch durven stellen, dat onze oosterburen een minder vrije economische orde kennen dan wij. Ik zou zeggen, in vele opzichten is het tegendeel meer in overeenstemming met de feiten.

In de afgelopen jaren is er ijverig op het hier aan de orde zijnde onderwerp gestudeerd. De wetenschappelijke bureaus van twee politieke partijen hebben uitvoerige rapporten gepubliceerd. De vakcentrales hebben hun mening gegeven. Van ondernemerszijde hebben „een aantal leden” van het Nederlands Katholiek Werkgevers Verbond hun licht over de zaak laten schijnen. Dat de Nederlandse ondernemers, c.q. ondernemersorganisaties, van hun recht van publieke medezeggenschap in dezen een ruim gebruik hebben gemaakt, kan echter nauwelijks worden gezegd ²⁾. Dit kan een zaak van wijs en voorzichtig beleid zijn. De problematiek is nog onvolkomen uitgekristalliseerd en vergt naast een „analytisch doordringen in de samenhangen van het eigentijds gebeuren, het onderkennen van reeds waarneembare trendlijnen naar de toekomst” (Polak). Juist omdat wij hier niet staan in een met revolutionaire spanningen geladen tijdsbestek, de sociale verhoudingen redelijk harmonisch zijn, het welvaarts- en werkgelegenheidspeil hoog is, grote financiële schandalen en ergerlijk machtsmisbruik nauwelijks voorkomen, liggen radicale wijzigingen in ons sociaal-economisch structuurpatroon niet zonder meer voor de hand.

En toch zou het onjuist zijn, indien met name van werkgeverszijde een tegenstelling wordt geconstrueerd tussen de theoreticus, die naar gave structuren streeft en de pragmatisch ingestelde, van stap tot stap gaande ondernemer. Het gaat er uiteindelijk om, vorm te geven aan onze samenleving op zodanige wijze, dat de wezenlijke waarden van ons maatschappelijk bestel tot hun recht kunnen komen. Er is een sterke onderstroom van sociaal-cultureel pessimisme in onze tijd, gevat in kreten als massificatie, afnemend verantwoordelijkheidsbesef, genotzucht e.d. Zulk pessimisme is goedkoop en onwaarachtig als tegelijkertijd de bereidheid ontbreekt om althans ernst te maken met het scheppen van de voorwaarden waaronder de „Entfremdung” ten aanzien van de industriële levenssfeer kan worden tegengegaan ³⁾.

Prof. Lambers heeft in zijn inleiding in deze geest het te behandelen onderwerp op voortreffelijke wijze uitgetild boven de economisch-organisatorische en juridische aspecten. Waar het uiteindelijk om gaat, is: „de vorming van een cultuurpatroon waarin welzijn en welvaart van grote bevolkingsgroepen in hun verbondenheid met industriële productieprocessen duidelijk positieve aspecten vertonen” ³⁾. De vier preadviseurs, de heren Hamburger,

²⁾ Gemakshalve ga ik in dit verband voorbij aan de vraag, of en zo ja in hoeverre, één of meer der in het voorgaande genoemde publikaties de in ondernemerskring levende opvattingen dekken.

³⁾ Prof. P. J. Bouman: „Industrieel klimaat”, Assen 1961, blz. 123.

Overwater, Polak en Van der Ven hebben ieder voor zich in een zeer persoonlijke stijl hun visie op de materie gegeven. In deze nabeschuiving heeft het — vooral na de uitvoerige zakelijke dagbladverslagen — weinig zin te herhalen, hoe de standpunten van de sprekers uiteen liepen en waar zij convergeerden. Ik zal daarom trachten, tegen de achtergrond van de in het bovenstaande genoemde wezenlijke uitgangspunten, een persoonlijk commentaar op de behandelde problematiek te geven.

Afgezien van het feit, dat ik mij niet competent acht om de juridische en tot op zekere hoogte ook de doelmatigheidsconsequenties van in te stellen externe toetsings- en controle-organen als een Vennootschapskamer te overzien, liggen hierin dunkt mij ook niet de kernvragen waar het om gaat ⁴⁾. Voor Prof. Polak is de kern van de zaak, los van alle franje, één en dezelfde materie: de medezeggenschap. Terecht voegt hij hieraan toe, dat dit een overigens zo belast begrip is, dat hierover bij voortdurende langskander heen gepraat wordt. De discussie in Boskoop bood bepaald wel enige illustraties van deze stelling. Medezeggenschap is in elk geval een sociaal-politiek fenomeen en een beoordeling van hetgeen op dit stuk in Nederland bestaat, alsook van een voor de toekomst eventueel wenselijke vormgeving kan dan ook alleen gegeven worden vanuit een juist zicht op de sociaal-politieke werkelijkheid in ons land.

Wat mij in de discussies sterk gefraspeerd heeft is het feit, dat de rol van de vakbeweging in de problematiek vrijwel niet aan de orde is geweest. Dit is een, naar ik meen, typisch Nederlands verschijnsel, dat in de ons omringende industriële landen nauwelijks denkbaar zou zijn. Wij kennen aan de top van onze sociaal-politieke pyramide — zowel via de Stichting van den Arbeid als via de S.-E.R. en op het niveau van de bedrijfstak via de P.B.O.-organen — een institutionele medezeggenschap welke vrijwel uniek is. Daartegenover staat, dat het Nederlandse bedrijfsleven met betrekking tot het sociale bedrijfsbeleid een bijzonder grote mate van autonomie kent.

⁴⁾ Zowel uit hetgeen door de inleiders gesteld werd alsook uit de spontane reacties uit de zaal, bleek een grote mate van unanimiteit voor zover inmenging van buitenaf in de ondernemingsverhoudingen en het ondernemingsbeleid werd afgewezen.

Wat dit betreft is de situatie hier te lande fundamenteel verschillend van die in West-Duitsland, waar naast de medezeggenschap op het niveau van de onderneming, van „überbetriebliche Mitbestimmung“ geen sprake is ⁵⁾. Maar zelfs afgezien van West-Duitsland, ook in de Angelsaksische wereld, waar het instituut medezeggenschap geen enkele wettelijke basis heeft, is de representatie van het personeel in het bedrijf veel directer dan bij ons het geval is. „Works councils“ kent men hier en daar in het Britse bedrijfsleven op vrijwillige grondslag. Van veel groter betekenis — zulks in het geheel van de sociaal-politieke verhoudingen in Engeland niet altijd in gunstige zin — is het instituut der „shop stewards“, de vertrouwenslieden van de vakbonden, wier militante invloed op het sociale bedrijfsbeleid belangrijk kan zijn. De structuur van de Amerikaanse vakbeweging brengt voorts met zich, dat ook in de Verenigde Staten de „local unions“ of de bedrijfsafdelingen van de bonden een sterke druk op het sociale beleid kunnen uitoefenen.

Dit ligt in ons land bepaald anders. Een militante beweging met de sociale en personeelspolitiek, zowel van buitenaf als via interne personeelsrepresentatie, bestaat in Nederland in veel mindere mate. Hiermede is echter allermindst gezegd, dat het Nederlandse bedrijfsleven met betrekking tot het sociale en personeelsbeleid achterligt ten opzichte van het buitenland. De doorsnee standaard ligt op dit punt in ons land bepaald niet laag. Het genus „reactionaire“ werkgever is in Nederland evenmin als elders geheel uitgestorven. Toch ben ik in dit opzicht optimistischer dan de heer Van der Ven met betrekking tot het beleid in het familiale middelgrote bedrijf bleek te zijn ⁶⁾. Dit is zeker niet uitsluitend een kwestie van sociaal normbesef in werkgeverskring. Ongetwijfeld heeft de naoorlogse arbeidsmarktsituatie er in belangrijke mate toe bijgedragen, een „progressief“ sociaal beleid te hanteren als wervingsargument.

In zijn pleidooi voor een mentaliteitsverandering bij de

⁵⁾ Overigens zal een daartoe strekkende eis nog dit jaar op een bijzonder congres van de Deutsche Gewerkschaftsbund aan de orde worden gesteld.

⁶⁾ Mijn indruk is dat de situatie in dit type bedrijven, met name in de „Latijnse“ landen, veel bedenkelijker is.

(I. M.)

U kunt Uw beleggingsrisico verdelen over ruim 200 vooraanstaande

Waarom zoudt U meer risico nemen dan nodig is? Door aankoop van een aandeel 'Vereenigd Bezit van 1894' verkrijgt U in feite een volledige aandelenportefeuille, veilig verdeeld over ca. 200 zorgvuldig geselecteerde ondernemingen. Zodoende komen U de voordelen van aandelenbezit ten goede en ligt een aantrekkelijk rendement binnen Uw bereik.

Alle banken en commissionairs kunnen U inlichten.

N.V. VEREENIGD BEZIT VAN 1894

De voordelen van aandelenbezit met beperking van risico

WESTERSINGEL 84, ROTTERDAM

ondernemingen

ned

ondernemer kan men zeker een heel eind met Dr. Van der Ven meegaan. De door hem gegeven aanbeveling om, ter bevordering van zulk een andere mentale houding, naast de technische en commerciële leiding een „gelijkbetrochte” sociale directeur aan te stellen, lijkt mij echter enigszins overtrokken. De aanstelling van een dergelijke functionaris is zeker geen voorwaarde voor een doorleefder sociaal en personeelsbeleid in de onderneming. Waar bij de ondernemingsleiding de juiste instelling en het juiste inzicht aanwezig is, zal men over het geheel genomen, rekening houdend met de aard en de omvang van het bedrijf, wel een hoofd personeelszaken met de vereiste persoonlijke en professionele kwaliteiten hebben ⁷⁾. Dat deze functionaris krachtens zijn kwaliteiten de facto en zelfs formeel in de ondernemingsleiding wordt opgenomen, kan in een aantal gevallen logisch en verantwoord zijn. Het aanstellen van een „sociaal directeur”, uitdrukkelijk gesteld niet gezien als „Arbeitsdirektor” zoals men deze in de Duitse „Montanindustrie” kent, behoeft op zichzelf zeker niet te betekenen, dat daarmee een verstandig personeelsbeleid van de grond komt.

Nogmaals, de norm van het sociale bedrijfsbeleid ligt in Nederland over het geheel genomen niet laag. Bedrijven en bedrijfstakken met een in dit opzicht historisch slechte naam hebben zich in een aantal gevallen, al dan niet met hulp van sociaal-wetenschappelijke research, onderworpen aan een vaak pijnlijke „self analysis”. Vooral ook van de zijde der werkgeversorganisaties is er veel aan gedaan om het personeelsbeleid op niveau te brengen. Er wordt in ons land ook in ondernemerskring zelfs veel en graag gesproken over de eisen en voorwaarden voor een verantwoord personeels- en sociaal beleid.

Tijdens de discussies in Boskoop bleek dat voor de oplossing van de hedendaagse sociale problematiek zeer grote betekenis wordt toegekend aan maatregelen in de sfeer van de sociale bedrijfsorganisatie. Begrippen als participatie, delegatie, taakverruiming en communicatie komen bij herhaling aan de orde. Ik heb de indruk, dat het effect van deze en dergelijke technieken en methoden in de sfeer van de „human relations” beperkt is en beperkt zal blijven. Beperkt in deze zin, dat de mogelijkheden tot realisatie onvermijdelijk hun grens vinden in de eisen van een rationele, op arbeidsverdeling gebaseerde, produktie-organisatie. Dit is een omstandigheid, die bij voortgaande mechanisatie en automatisatie zeker niet in betekenis zal afnemen. Het effect is bovendien beperkt doordat het, zoals Van Zuthem terecht opmerkt, nauwelijks uitwerkt op de sociale integratie van de onderneming in haar totaliteit ⁸⁾.

De betekenis van een doelbewust op deze gebieden van sociale bedrijfsorganisatie gevoerde „policy”, als onderdeel van een gezond en verstandig personeelsbeleid, behoeft allerminst te worden onderschat. De arbeidsvreugde te bevorderen door de werkomstandigheden en de taakstelling te verbeteren is een belangrijke zaak. Er is op zichzelf ook niets tegen om in een veranderd woordgebruik — de arbeider wordt medewerker of werker genoemd — een veranderde visie op de plaats van de werknemer in het bedrijf tot uitdrukking te brengen. Mits er een hiermede over-

⁷⁾ Waarmee niet gezegd is, dat bij overigens goedwillende ondernemers altijd het juiste inzicht bestaat over de plaats, de rol en de betekenis van de personeelschef in de bedrijfsorganisatie. In dit verband zij de lezing van het artikel: „Personeelsbeleid - Modegril of Maatschappelijke kracht” van Prof. Dr. J. A. A. van Doorn in „Maatschappij-Belangen”, no. 6, mei 1963, van harte aanbevolen.

⁸⁾ Dr. H. J. van Zuthem: „De integratie van de onderneming als sociologisch vraagstuk”, Assen 1961, blz. 215.

eenstemmende praktijk achterstaat ⁹⁾. Belangstelling voor een verantwoord sociaal en personeelsbeleid is er in Nederland bepaald wel. Ik heb echter sterk de indruk, dat dit samen gaat met een sfeer van, wat ik zou willen noemen, „verlicht paternalisme”. Met het gebruikte adjectief hoop ik voldoende tot uitdrukking te hebben gebracht, dat hier sprake is van een uit goede intenties voortspruitende geesteshouding. Desalniettemin paternalisme, de houding en de verhouding van de werkgever ten opzichte van de werknemer in de geest van: „Wij hebben het beste met je voor en er zal goed voor je gezorgd worden”. Dit neemt hier te lande geenszins de vorm aan van een onverhuld bedrijfsfeodalisme, zoals dit in landen als Frankrijk en Italië maar al te vaak aan de dag treedt. Desondanks doet het tekort aan de mondigheid, welke ook de werknemer in de hedendaagse samenleving en in de onderneming zou dienen te bezitten.

Er wordt in ons land wederom graag veel en uitvoerig gesproken over de emancipatie van de arbeider en de ontplooiing van zijn persoonlijkheid. Ik heb echter wel eens de indruk, dat de doorsnee Nederlandse arbeider minder zelfbewust is dan zijn buitenlandse collega. Ik zou, indien dit juist is, hiervoor zeker niet uitsluitend de „schuld” willen zoeken aan de kant van de werkgevers. De Nederlandse industrie heeft een nog betrekkelijk jonge geschiedenis. De overgang van een sterk agrarische en ambachtelijke naar een industrieel georiënteerde economische en sociale structuur heeft zich in betrekkelijk korte tijd voltrokken. Het Nederlandse sociale leven heeft veel minder dan bijv. het Britse de spanningen en conflicten van het vroeg-industriële kapitalisme gekend ¹⁰⁾.

Voorts is er aanleiding tot de veronderstelling dat de sterk gecentraliseerde structuur van de vakbeweging op zichzelf de mondigheid van de arbeider in ons land niet bevordert. Het lijkt mij voor de hand liggend, dat de symptomen hiervan, gedesinteresseerdheid in het vakbondswerk, de betrekkelijk geringe expansie in het ledental, kortom, het gehele complex van factoren, dat wordt aangeduid met het probleem van de verhouding leiding - leden, in wezen hiertoe terug te brengen is. Overigens begint men voor dit structuurprobleem in de vakbeweging wel oog te krijgen, getuige o.m. het recente sociologisch onderzoek bij de Algemene Nederlandse Metaalbedrijfsbond.

Verder dient niet uit het oog te worden verloren, dat onze na-oorlogse nationale loonpolitiek er bepaald niet toe bijgedragen heeft, de Nederlandse arbeider het besef te geven, op enigerlei wijze betrokken te zijn bij, laat staan rechtstreekse invloed te kunnen uitoefenen op, zijn materiële positie.

In het licht van de bovenstaande schetsmatige weergave van de sociaal-politieke constellatie en het algemene beeld van de sociale verhoudingen, schijnt enige voorzichtigheid in het oordeel over de geëmancipeerdheid van de Nederlandse arbeider wel op haar plaats. Toegegeven, de welvaart en de welstand ook van de arbeider zijn enorm gestegen. Opleidings- en ontspanningsmogelijkheden geven hem, vroeger ongekende, ontplooiingskansen. Een steeds geperfectioneerder sociale wetgeving, de reële machtspositie van de vakbeweging en het min of meer permanent hoge werkgelegenheidspeil geven hem een belangrijk stuk

⁹⁾ Het zou wel interessant zijn om na te gaan of een dergelijk gewijzigde „titulatuur” ook in andere Westeuropese landen is ingevoerd. Voor de nuchtere Engelsen geldt dit in elk geval niet.

¹⁰⁾ Dr. H. J. M. Hoefnagels S.J. wijdt hieraan in zijn studie: „Een eeuw sociale problematiek” (Assen 1957) belangwekkende beschouwingen.

sociale zekerheid. Dit zijn ongetwijfeld positieve verworvenheden en niet minder belangrijke voorwaarden voor de emancipatie van de arbeider. De arbeider is op weg zich een burgerlijke levensstijl te verwerven.

Dit alles raakt echter in eerste instantie zijn positie in het ruimer verband van onze samenleving; het is een emancipatiebeweging welke zich nog in belangrijke mate buiten de dagelijkse werksituatie om voltrekt. Ik heb de indruk, dat met name de samenstellers van het rapport „Open ondernemerschap” voor deze kant van de zaak te weinig oog hebben gehad¹¹⁾. Vandaar, dat men in de ge-

geven aanbevelingen niet veel verder komt dan te wijzen op de noodzaak van een goede communicatie en delegatie, waarbij dan vooral ook, maar met inachtneming van strikte grenzen, de ondernemingsraad dient te worden ingeschakeld.

In een volgend artikel zal nader worden ingegaan op de plaats en de rol van de ondernemingsraad in de onderneming.

Vlaardingen.

R. P. HAVEMAN.

¹¹⁾ Zie de beschouwingen in dit rapport op blz. 68 e.v.

O.T.H.C. - 100 jaar

Een stukje economische geschiedenis van Indonesia

(II)

Het Oei Tiong Ham-vermogen verschilde in omvang, doch vooral in wezen, van de erfenis welke normaliter door Chinezen werd nagelaten. In het laatste geval ging het gewoonlijk om baar geld en/of sieraden, en zo er nog sprake was van onroerende goederen plus een bedrijf dan toch in de vorm van slechts een enkel huis en de een of andere zaak van bescheiden omvang.

Oei Tiong Ham was multi-miljonair, was uit dien hoofde natuurlijk heel ruim bij kas, maar dit was niet het bijzondere in hem. Zijn naam werd in Chinese kringen een begrip door het nalaten van een machtige organisatie, bestaande uit logisch in elkaar grijpende bedrijven, omvattende de productie, de distributie, de import en export, de financiering, de scheepvaart en wat ermede samenhangt zoals het opslag- en stuwadoorsbedrijf, welke organisatie voor den lande een rijke bron van inkomsten (fiscaal en anderszins) vormde en voor vele duizenden een ruim arbeidsveld in al zijn schakeringen. Het was dan ook juist en gepast om aan dit geheel de naam: Oei Tiong Ham Concern te geven, al kon en wilde men daarbij uit sentimentsoverwegingen de oorspronkelijke Kian Gwan niet vergeten.

Oei Tjong Swan en Oei Tjong Hauw, die gelegenheid hadden nog voor korte tijd onder hun eigen vader te werken, zetten de uitbouw krachtig voort. De „managerial force” werd uitgebreid met gegradueerden, thans van eigen landaard. Ingenieurs uit Delft en Wageningen, afgestudeerden van Rotterdam werden regelmatig aangetrokken; de hele administratie werd gemechaniseerd onder leiding van een bedrijfsaccountant die zich voortaan niet meer zou bezighouden met alleen de verificatie der rekeningen in de trant van de Engelse chartered accountants, maar ook met de opstelling van bedrijfsbudgetten op grond van economische research, d.w.z. het moderne kostenbegrip resp. de rendementsfactor deed zijn intrede.

Het is evenwel opmerkenswaard dat toen bewust nooit een jurist werd aangesteld, hetgeen pleitte voor de uitstekende betrekkingen tussen het Concern en zijn „homelawyers”, waardoor de frequentie der behoefte aan eigen krachten onvoldoende was.

Het suiker-exportbedrijf, dat in 1911/1912 via Londen alleen bijkans 200.000 ton plaatste, werd verder geschraagd door een enorme uitbreiding van de lokale en interinsulaire suikerdistributie. Door middel van een netwerk van eigen kantoren (behalve de in het eerste artikel reeds genoemde

Tjirebon, Bandung, Djocja, Solo, Malang, Makassar, Menado, Palembang, Medan, Pontianak), daaraan toegevoegd de aanstelling van een talrijk aantal correspondenten over de hele archipel, en waarbij Kian Gwan zich bereid verklaarde om dit zoete produkt met een winst van 2½ cent per kg en nog wel op kort krediet te leveren tot het minimale kwantum van 10 zak, steeg haar jaarlijkse binnenlandse omzet tot meer dan 200.000 ton (ca. 60 pCt. van de toenmalige totale consumptie). Een gunstige inkooppolitiek werd hierdoor mogelijk, terwijl de rabatten op vracht en assurantie mede hun rol speelden.

De eenzijdigheid in de produktienafdeling werd gebroken door ook in andere stapelartikelen te gaan handelen, zoals maïs (Kian Gwan was in de jaren dertig de grootste maïs-exporteur en wel naar Japan), kopra, kapok, huiden, tapioca, koffie, peper, kruidnagelen, rijst, rubber, rotan en damar.

Ook aan de uitbreiding der produktiesector werd aandacht besteed. De s.f. Redjo-Agung werd als eerste in Indonesia geëlektrificeerd en in Bululawang (Malang) werd een tapioca-meelfabriek opgericht met een capaciteit van 17.000 ton per jaar, welke zich al spoedig in scherpe concurrentie met de H.V.A. op de Amerikaanse markt wierp.

De buitenlandse vestigingen werden vermeerderd met Calcutta, Bombay, Karachi, Hongkong en Shanghai.

De relaties met de bankwereld namen toe; belangrijke kredietverhoudingen kwamen tot stand met de Ned. Ind. Handelsbank, de Ned. Handel-Mij, De Javasche Bank, maar ook met Engelse bankinstellingen als de Chartered Bank of India, Australia and China, en de Hongkong and Shanghai Banking Corp.

Toch was er met het verscheiden van de Major (zoals Oei Tiong Ham vaak werd aangeduid) iets wezenlijk anders binnen het O.T.H.C. gevaren: de topleiding was niet meer in één hand, zij was nu tweehoofdig. Zulks maakte het beheersen van een zo omvangrijk gegroeid handels- en industrieel lichaam verre van eenvoudig. Het eiste ontzaglijk veel van de paraatheid der twee half-gebroeders (van tezamen nog geen vijftig jaar) om telkenmale het juiste ja of neen te moeten kunnen zeggen, in het bijzonder t.a.v. de velerlei posities welke Kian Gwan nam in even zovele soorten produkten. Bovendien was het zaken doen anders dan men gewend was door het ingrijpen der regering in het produktie- evenals in het marktmechanisme.

Het teveel in de wereld aan suiker na de eerste wereldoorlog resulteerde in de Chadbourne-agreement (1931), hierop neerkomende dat Java's produktiecapaciteit van ruim 3 mln. ton (1930) gedrukt moest worden tot niet meer dan 1,4 mln. ton, van welke hoeveelheid ongeveer 1 mln. ton moest kunnen worden uitgevoerd! Op deze Chadbourne-agreement volgde de International Sugar Convention welke voor de verschillende landen exportquota vaststelde.

De Java-suikerproducenten, verenigd in de Beniso (later V.J.P.) en na een behoorlijke strijd onderling waarbij het O.T.H.C. zich bij de minderheidsgroep schaarde, bewerkstelligden niet alleen invoering van een wettelijke suikerproduktierestrictie maar ook het opstellen van regeringswege van dwingende voorschriften voor de afzet van het produkt zelf, nl. door middel van de creatie van een „single seller” (later de Nivas genoemd), aan welk lichaam alle fabriekssuiker ten verkoop moest worden gecedeerd.

In de praktijk betekende zulks dat de verkooptrust het marktrisico afwenteelde op de schouders der ongeorganiseerde exporteurs. De suikerhandel werd extra speculatief, vooral bij een dalende markt.

Ook het na suiker (uitgezonderd olie) meest belangrijke exportartikel rubber kreeg zijn deel in de internationale bemoeienis in de vorm van het plan Stevenson (later gevolgd door dat van de International Rubber Restriction) hetwelk eveneens werkte met een systeem van quota.

De handel werd er niet gemakkelijker door. Het was uit met het vrije spel der krachten; men moest terdege rekening houden met machtsfactoren alias de overheid. Kian Gwan verdeelde weliswaar het risico door een spreiding harer produktenbelangen, maar in de grond der zaak bleef het speculeren of het nu ging om een positie in rijst, suiker, rubber, koffie, peper of in citronella-olie. Al naar gelang het succes was nakaarten aangenaam of erg „vervelend”, terwijl de operaties ook van een O.T.H.C. vanzelfsprekend niet steeds even gelukkig konden zijn. Wetenschappelijke budgettering was keurig aanwezig, maar als het aankwam op het maken van slagen, temeer als de eerste klap een daalder of meer kon betekenen, dan liet onze rechtgeaarde eigenaar-koopman zich gaarne bewust of onbewust overhalen door zijn executief met zijn zgn. in de praktijk geldende argumenten, welke in een wetenschappelijk betoog juist als imponderabilia werden geabstraheerd. In zo'n geval deed de gegradueerde economie-newcomer er goed aan om op duidelijke manier zijn theorie te vergeten, wilde hij in de geheimen van de oer-praktijk getolereerd worden. De Oosterling bleef Oosterling; zijn aanleg was nog sterk compromissair.

Al deze factoren leidden tot het ontstaan van fricties en spanningen, waarbij dan nog kwamen de tere personeelskwesties bij de evaluatie der zeer vele verantwoordelijke functionarissen van zulk een heterogene aard. Het Concern was inderdaad een goede weergave van wat zonder blaam zou kunnen worden genoemd „underdeveloped company”.

Men werkte bovendien in de schaduw van de dreigende malaise, voorafgegaan door de oorlogswinstbelasting 1924/1925 welke ver achter de winsten van de wereldoorlog aan hinkte en o.a. de suikerfirma Oei Tjoe noodzaakte haar deuren te sluiten. Deze werd al spoedig gevolgd door het faillissement in 1926 van Susuki, hetwelk de Bank of Taiwan meesleurde. Niet lang daarna was het de beurt van de Be Biauw Tjoan Bank, met zich meeslepende de Chinese Lloyd, een assurantiemaatschappij bedoeld als te zijn de eerste Chinese publieke n.v., werkende dus met publiek kapitaal en onder modern Chinees beheer.

De machtige firma Kwik Hoo Tong ging alsmede ban-

kroet en de grote crisis van 1929 zorgde voor een nasleep van verschillende sinistere jaren.

Onder boven geschetste omstandigheden besloot Oei Tjong Swan, die van aard impulsief was, in 1931 radicaal tot uittreding, d.w.z. hij verkocht zijn belang in het Concern aan de overblijvende aandeelhouders (verkoop aan derden was statutair praktisch onmogelijk). Oei Tjong Swans gezondheid was ook niet al te best; zijn uittreden was verklaarbaar, hoewel onverwacht. De Chinese „kamp” reageerde op deze „cause célèbre” met gedempte belangstelling, goed noch afkeurend, zonder zelfs enige blijk van verwondering, een houding welke conform het decorum geheel paste in het kader van een als zuivere familie-affaire beschouwde aangelegenheid.

Waar het voor de handelswereld op aankwam, was de kapitaalcracht van het Concern; zij was door deze gebeurtenis ongeschonden, terwijl Oei Tjong Hauw het thans weer eenhoofdig geworden beleid doelbewust op zich nam. Hoewel slechts voor een achtste deel eigenaar creëerde hij statutair een positie gelijk die van zijn vader. Hij alleen vertegenwoordigde voortaan alle bedrijven zowel naar binnen als naar buiten. Er bestonden geen andere directeuren; deze ontleenden hun bevoegdheid tot handelen niet aan de n.v. maar aan de president persoonlijk en aldus ontstond het begrip: directeur-secretaris.

Deze uitzonderlijke machtsontwikkeling ging gelukkig gepaard met een even grote daadkracht. Oei Tjong Hauws gezondheid was prima; hij vloog nooit op, hij beheerste zijn zenuwen bijna volkomen. Als zijn eerste taak beschouwde hij het kiezen van de juiste mensen in de staf; ook bij de verkrijging van zakenrelaties benadrukte hij de factor mens en dan pas de business als zodanig. Hij was het dan ook die een zelfstandige personeelsafdeling tot stand bracht werkende onder zijn persoonlijke leiding.

De assurantiebelangen werden behartigd door een aparte afdeling Assurantie, welke als agent van in poolverband opererende Engelse, Australische en Amerikaanse maatschappijen eigen (Kian Gwan) polissen uitgaaf.

De export van huiden werd geëntameerd, vooral van geitenvellen naar Amerika, daar koeienhuiden reeds in te vaste en krachtige handen (Hollandse en Engelse exporteurs) waren.

Van meer belang was echter de principiële beslissing om het bedrijfsrisico te beperken door Kian Gwan ook te laten mededingen als algemeen importeur naast het geslaagde exporteurschap.

Het aantal vestigingen werd weer uitgebreid: Bangkok, Canton, Tientsin en Amsterdam, terwijl in Semarang een nieuw hoofdkantoorgebouw herrees, prachtig opgetrokken in marmer en brons.

Nog belangrijker was evenwel de aanpassing welke het O.T.H.C. in zijn geheel vertoonde i.v.m. de hoe langer hoe duidelijker plaats hebbende verschuiving van het particulier initiatief naar een „planwirtschaft” van regeringswege. Na de maatregelen betreffende suiker en rubber werden al spoedig geboren: het Voedingsmiddelenfonds (V.M.F.), het Koffiefonds en het Coprafonds.

De import, voornamelijk van textiel, werd aan een contingenteringssysteem onderworpen, zowel naar landen als naar artikelsoort, op grond van bepaalde basisjaren, waardoor Kian Gwan niet mee kon doen.

Het koopmansbedrijf kreeg hierdoor een heel ander karakter: indien het Concern voorheen moest en kon groeien door een ongehinderde ontwikkeling naar eigen

inzicht en kunnen en binnen een tijdsbestek naar eigen verkiezing, zo bestond na de depressie van 1929 deze gelegenheid niet meer, althans in veel mindere mate. Het speculeren in produkten zonder regeringsinvloed was al riskant genoeg (Kian Gwan's kantoor te Djakarta werd in 1929/1930 dank zij rubber en peper tijdelijk gesloten), laat staan als men daarbij rekening moest houden met machtsfactoren van hogerhand. Het koopmanscorps van het Concern stond er vreemd tegenover, in het bijzonder de „klassiek” getrainde oudere garde. Oei Tjong Hauw had bovendien een inclinatie tot de industrie. Maar wat had Indonesia als kolonie toen industrieel aan te bieden? Zowel de zgn. gevestigde rechten als het restrictiesysteem, hetwelk vaak als discriminerend werd aangevoeld, waren niet bevorderlijk om, nog wel in een malaisetijd, industriële investeringen te beginnen, dus beleggingen welke in sterk contrast tot de handel eerst veel later haar rendement konden bewijzen. Het Concern zwaaide om en Oei Tjong Hauw waagde een poging.

In plaats van uit melasse alcohol te destilleren naar het voorbeeld van andere suikerfabrieken stond hij het experiment in de s.f. Ponen toe om koolzuur te fabriceren. Dit experiment kostte een paar ton (Ned. Ind. gulden) en was een totale mislukking. Verder werd de rubberhandel in Palembang versterkt met een remillingfabriek, welke de ruwe grondstof „slab” verwerkte tot „blankets” voor export (via Singapore i.v.m. de betere noteringen) naar hoofdzakelijk de Verenigde Staten. Deze zet was een volkomen succes; met een omzet van 2.000 tot 3.000 ton per maand was dit bedrijf tot het grootste des lands gegroeid.

De bouw van een modern rookhuis voor de bereiding van „sheets” van hoge kwaliteit leidde niet tot het verwachte resultaat, doordat de bevolking het bereiden van ruwe „slabs” veel gemakkelijker vond dan het omspringen met mierenzuur e.d. om weer via handmangels te komen tot „unsmoked sheets” (ondanks het feit dat het lonender is).

Door genoemde beperkte mogelijkheden werden Oei Tjong Hauw's blikken als het ware vanzelf geleid naar andere oorden, met name China. Wegens de bestaande banden des bloeds was er altijd een zeker geestelijk contact met bedoeld land. De Chinese geëmigreerden waren tegen het Manchu-bewind, dus pro Sun Yat Sen en pro republiek (ook Oei Tiong Ham was republikeins gezind, getuige zijn materiële steun). De handelsbetrekkingen (bijv. suiker) waren uitstekend en de J.C.J.L. (Japan China Japan Lijn) verzorgde een levendige verbinding met goede, snelle schepen. Het oude stamland liet niets na om van de „hoa-kiauws” (overzee-Chinezen), waar ook in „Nan-Yang” (letterlijk: Zuidelijke Oceaan) verspreid, behalve geldelijke transfers ook beleggingskapitaal te verwerven.

Het Concern, opererend onder de „chop” Kian Gwan, kwam in China snel op; men had respect voor zijn alomvattende organisatie, welke als een unicum werd beschouwd (merkwaardigerwijs kende het land toen wel grote financieringsinstituten, maar geen geïntegreerde handelsonderneming van formaat). De Chinese regering en het Chinese kapitaal waren onmiddellijk te vinden voor een samenwerking en in 1935 werd de „Chung Kuo Chiu Chin Hang” (China Alcohol Distilling Coy) in Shanghai geboren, met een moderne fabriek van Engels fabrikaat (Blair), welke per dag 4.000 gallons industrial-alcohol kon opleveren, dus de grootste in heel Z.O.-Azië. Het fabrieksbeheer en de alcoholverkoop waren toevertrouwd aan Kian Gwan, zijnde hiermede derhalve het eerste voorbeeld van het optreden van het Concern in de trant van de Engelse

„managing agencies” in India. Tevens was het een succesvol optreden als promotor.

Hoe mooi het bovenstaande moge klinken, het spreekt vanzelf dat het ook voor Oei Tjong Hauw niet steeds glad liep. Kian Gwan kon in haar expansie ook eens te ver gaan. In het algemeen faalde zij daar, waar zij als een groots en modern opgezette organisatie met enorme „overhead”-kosten zich waagde op zeer specialistisch terrein of op het specifiek Chinese familiebedrijf. Reeds onder de Majoor dacht zij een Lindeteves te kunnen evenaren door het zonder meer kopiëren harer importen aan kapitaalgoederen, hetgeen in een behoorlijke strop eindigde. Er werd teveel verwacht van de staf of wel de specialistische taak werd onderschat. Vaak werd verondersteld dat een produkten-man ook kon optreden als importeur van bijv. kramerijen.

Haar film-business was een complete mislukking in haar concurrentie met dergelijke vakreuzen als Fox of Warner Bros, die reeds lang tevoren welhaast alle bioscopen aan zich hadden gebonden. De handel in huiden en tabak werd eveneens spoedig opgeheven. Een voorbeeld van een specifiek Chinees familiebedrijf gaven de rijstpellerijen en kapokzuiveringsetablisementen, zomede de zgn. Chinese thee- en reidingsbedrijven. (Inderdaad hadden de Pamanukan en Tjiasemlanden rijstpellerijen, maar deze particuliere landerijen bebouwden hun eigen uitgestrekte sawahs. Eveneens had Siluwuk Siwangan een kapoketablisement, doch deze onderneming beschikte over eigen kapoktuinen en specialiseerde zich op de machinale fabricatie van superkwaliteit kapok. Men was voor de grondstof niet afhankelijk van de opkoop van derden).

Kian Gwan was vroeg of laat gedwongen ze stuk voor stuk prijs te geven. De Chinese koopman was teveel een „general merchant” en te weinig specialist; hij voldeed uitstekend in de „retail trade” (efficiënt en tegen een minimum aan kosten), zowel in de distribuerende als in de collecterende tak van bedrijf; groot wordende wilde hij eigen baas blijven en zichzelf zijn, vertrouwend op zijn geluk nog meer dan op beredenering waardoor, als hij al eens een beslissende slag wilde wagen, zijn daad vaak eer „gambling” in stede van „calculated risk” kon heten. In zijn bedrijfsstructuur was zijn visie egocentrisch gelijk die van een introvert, alhoewel in de ruime zin der familie-eenheid. Hij was het prototype van het particulier initiatief en in deze betekenis alleen progressief, want zijn expansie vond haar natuurlijke beperking in het nepotisme.

Het Concern-personeel vertoonde een doorsnee dezer typeringen; Oei Tjong Hauw had als het ware een circus bestaande uit acrobaten in de speculatie, virtuozen in de accountancy en belastingwetenschap, ook lijntrekkers en bureaucraten als attributen bij elke opkomende organisatie van formaat, conservatieve ouderen naast de progressieve jongere garde, kooplieden en fabrikanten. Zijn kunst bestond hierin, dat hij al deze elementen organisch bij elkaar vermocht te houden en te duwen in één richting, nl. naar voren. Het was geen wetenschappelijke formule welke hem daarbij leidde, maar veel meer zijn intuïtie en mensenkennis; hij domineerde zijn troep als pater familias.

Hij was nuchter genoeg om in te zien dat het expansievermogen van het Concern zijn limiet zou bereiken door twee factoren.

1. Het personeelsprobleem was zeer gecompliceerd. Wetenschappelijke kennis resulteerde niet per se in praktische kunde, beslist niet in het koopmansvak zoals het werd uitgeoefend in het Verre Oosten. Op het industriële vlak bracht ze sneller haar rendement op. Zij was kostbaar;

het sterk gestimuleerde inschakelen van jonge afgestudeerden had ten gevolge dat deze zich, onder de druk van het alom groeiende nationalisme in Azië, spoediger dan hun ervaring waarborgde gingen ophijsen aan de salarischaal der Nederlandse werknemers. Hun inschakeling in de gelederen der oude gardisten eiste een voortdurende zorg en kostte veel tijd in hun vorming.

Anderzijds nam het aantal aan het bewind komende eigenaren onherroepelijk toe; in de topleiding kreeg Oei Tjong Hauw reeds na enige jaren de bijstand zijner drie inmiddels volwassen geworden broeders. Nog vier halfbroers waren in aantocht. Een zekere „balance of managerial power” moest kunnen worden gevonden juist door het aantrekken en behouden van „outsiders” waarbij Oei Tjong Hauw op zijn eigen manier op het idee tamboereerde dat iedere werker zich als lid moest voelen van één groot gezin. Deze trek is niet typisch Chinees, maar is aanwezig in elke Oosterse gemeenschap, welke in haar werking dualistisch is. Voor zover ons bekend heeft tot voor kort alleen de Japanner de kunst verstaan om dit dualisme te breken, d.w.z. met behoud van zijn zieleleven toch succesvol Westers te kunnen organiseren en dienovereenkomstig te opereren.

2. Indien het vraagstuk der personeelsformatie niet zonder meer door het familie-lidmaatschap kon worden opgelost, evenmin kon aan de kapitaalbehoefte van het Concern worden voldaan door alleen het familievermogen. Daarom kwam bij Oei Tjong Hauw de gedachte op om ter verbreding van de bestaansbasis van het O.T.H.C. naast vreemde gelden in de vorm van krediet ook gelden aan te trekken als aandelenkapitaal, waarmee de familie-n.v. principieel veranderd zou worden in een „public company”. De realisatie was praktisch een onmogelijkheid, ten eerste omdat er geen kapitaalmarkt bestond en het Chinese privaatkapitaal danig geschokt was door de plaats gehad hebbende faillissementen juist onder de „grotere broeders”, maar bovendien kleefden aan het Concern nog vele familie-facetten, gegroepeerd onder de verzamelnaam: de boedel. Ofschoon onmiddellijk een begin was gemaakt met de afzondering dezer minder zakelijke rekeningen en met het besnoeien resp. verbieden van privé-trekkingen op het werkkapitaal der verschillende n.v.'s, vorderde dit alles uit de aard der zaak slechts langzaam.

Trouwens, het kernprobleem is o.i. in zulke gevallen niet het kapitaal. Immers, het absorptievermogen in het bijzonder van de „underdeveloped company” wordt gelimiteerd door het onvoldoende aanwezig zijn van deskundige krachten. Kapitaal zonder de factor mens is en blijft dood kapitaal, d.w.z. letterlijk kan het er net zo goed niet zijn.

Maar alda deden zich ook externe factoren gelden, waardoor aan de verdere ontwikkeling van het O.T.H.C. een einde kwam. In 1937 was de Japanse oorlog in Shanghai begonnen; twee jaren daarop brak in Europa de hel los en verdween Kian Gwans kantoor aan de Mincing Lane te Londen door een voltreffer totaal van het toneel. Nog weer een paar jaar en de Pacific-oorlog brak uit, welke Ned. Indië geheel uit haar voegen losrukte en met haar ook het O.T.H.C. lelijk deed wankelen. De materiële schade was aanzienlijk.

In Shanghai werd de alcoholfabriek ten dele vernield. Het Ned. Ind. Vernielingscorps stak het remilling-bedrijf in Palembang in brand, zijn leger blies de suikerfabriek in Ponen in de lucht. De Japanse occupatie betekende de ontmanteling van een groot deel der s.f. Tangulangin en de confiscatie van voorraden suiker en tapiocameel ter

waarde van f. 2 mln. In de daarop volgende strijd tussen Nederland en de Indonesisch-Republikeinse troepen kwamen de s.f. Krebet en de gelijknamige Cassave-onderneming aan de beurt van vernieling.

Er heerste een algemene verwarring. Bij de Duitse invasie in Nederland werd Kian Gwans directeur, aangehouden onder verdenking van het overschepen van een partij rubber van Manchurije naar Duitsland. Toen de Japanners ten tonele verschenen werd hij (en met hem één der eigenaars) weer door deze gedetineerd, ditmaal verdacht van te zijn pro Nederland en China. Dankzij de eerstgenoemde oppakkerij was de Japanse aanhouding vrij kort.

Daarna was het de beurt van Japan om heen te gaan; de terugkeer der Nederlanders in de vorm der zgn. politio-nale acties vergrootte de verwarring nog meer en hield de verdenking tegen het Concern in als zou het pro Nica zijn geweest. Zoals reeds boven vermeld werden de suiker- en cassavefabrieken Krebet vernield, het fabriekspersoneel geïnterneerd en verloor de administrateur der s.f. Redjo-Agung zijn leven. Hetgeen het O.T.H.C. in dit opzicht in het klein beleefde moest de Chinese gemeenschap in het groot verduren; het was het lot der minderheden als overal elders ter wereld.

Een diepe en blijvende indruk maakte ook de wijze waarop elke bezetter, hij zij Engelsman, Japanner of Nederlander, met macht of recht kon jongleren. Er werd geregistreerd en gerequireerd, zo het in zijn kraam te pas kwam ook vernield volgens de politiek der „verschroei-de aarde”, waardoor alle zin voor het gedurende een paar honderd jaar gepredikte absolute begrip van het private eigendom met één slag te loor ging. Wettig en wettelijk konden alle daden van de machthebber worden gemaakt, met of zonder terugwerkende kracht. Niets stond dus eigenlijk vast; met macht kon men aan oude begrippen een andere inhoud geven en zelfs geheel nieuwe in het leven roepen. In dit schelle licht werden de maatregelen verdragen welke zo snel achter elkaar kwamen, zoals de deviezenordonnatie, de bevrozing der bankdeposito's, de inwisseling der Javasche Bankbiljetten tegen Japans bezettingpapier, daarna hiervan weer tegen zgn. Nica- (Ned. Ind. Centrale Administratie) geld, de huisvestingsrestrictie, de C.V.O. (Centrale Verkoop Organisatie) met monopolistische rechten betreffende het binnenlandse en buitenlandse handelsverkeer der ondernemingslandbouwprodukten, de A.I.O. (Algemene Import Organisatie) met dito macht bekleed inz. de importhandel enz. Er bleef niets over van het „laissez-faire”-stelsel.

In deze chaotische toestand keerden de sentimenten zich natuurlijk niet alleen tegen de „vreemde” of van „uitheemse oorsprong” zijnde bewoners. Ook onderling heerste er haat en nijd onder de autochtone bevolking; men sprak van non's en co's (non-coöperator en coöperator), van republikeinen en federalisten, van suku's en daerah's (clan en provincialisme). Ook zij waren per saldo doodgewone mensen. Maar het was niet moeilijk om door dit schijnbaar ondoordringbare kluwen van gemoedsaandoeningen heen de rode draad te ontwaren. Bovenal was toch overduidelijk voelbaar de scheppingsdrang naar een nieuwe orde, welke haar culminatiepunt op 17 augustus 1945 in de Proclamatie van de „dwi-tunggal” (twee-eenheid) Soekarno-Hatta bereikte: de Republiek Indonesia was geboren.

Haar geboorte zou in de toekomst een stempel drukken op het economisch bestel des lands, dus ook op het O.T.H.C. in zijn structuur en doelstelling.

(slot volgt)

Djakarta.

Drs. TJOA SOE TJONG.

NOGMAALS KINDERBIJSLAG EN COLUMBUS

Het naschrift en een herlezing van het oorspronkelijke artikel van Dr. W. Drees Jr., resp. in „E.-S.B.” van 12 juni en 1 mei 1963, hebben mij duidelijk gemaakt, dat mijn opvattingen omtrent „het ei van Columbus” niet geheel juist zijn geweest. De ruimte, welke door het bevrozen van de kinderbijslag voor het eerste en tweede kind vrijkomt, wil Dr. Drees Jr. gebruiken voor extra loonsverhogingen. Over deze extra ruimte straks meer.

Eerst wil ik een poging doen duidelijk te maken, dat het terugbrengen van de relatieve importantie van de kinderbijslag voor het eerste en tweede kind wèl een operatie van lange duur zal zijn. Bepalend is m.i. niet wanneer met deze operatie wordt begonnen maar het tijdstip, waarop de kinderbijslag voor het eerste en tweede kind eventueel zonder al te grote offers kan worden afgeschaft.

In de afgelopen tien jaren zijn de verdiende lonen in de nijverheid ongeveer verdubbeld, hetgeen overeenkomt met een loonstijging van ongeveer 7 pCt. per jaar. Het valt zeer te betwijfelen of de produktiviteit in de komende jaren zodanig zal kunnen toenemen, dat een dergelijk snelle loonstijging voor herhaling vatbaar is. Indien dit toch mogelijk zou zijn, betekent dit echter niet meer dan dat het relatieve belang van de kinderbijslag in tien jaren tot de helft is gedaald. Bij afschaffing ineens van de kinderbijslag voor het eerste en tweede kind is dan een loonronde van ca. 4½ pCt. nodig. Daartegenover staat op dat tijdstip enige winst, doordat de uitkeringskosten wegvallen.

In zijn naschrift stelt Dr. Drees, dat het kleine gezin niet achterop hoeft te raken indien het bevrozen van de kinderbijslag wordt gecompenseerd door middel van extra loonsverhogingen. Uitgaande van een „normale” jaarlijkse loonstijging van 7 pCt. zal de extra loonsverhoging, die aan alle loontrekkenden zal moeten worden verstrekt, naar schatting 0,6 à 0,7 pCt. per jaar vergen. Dit is aanzienlijk meer dan de ruimte, welke door de bevrozing van de kinderbijslag van het eerste en tweede kind vrijkomt. Indien deze ruimte — wederom uitgaande van een jaarlijkse loonstijging van 7 pCt. — berekend wordt op basis van de mogelijke vermindering van het premiepercentage voor de kinderbijslagwet voor loontrekkenden, zal in het gunstigste geval ca. 0,2 pCt. per jaar beschikbaar komen. Zelfs als dit „tekort” te overbruggen zou zijn, zal een verschuiving in de verdeling van de „nationale koek” ten gunste van kinderloze echtparen en ongehuwden optreden.

Ik ben dan ook van mening, dat de bestaande toestand — zijnde de minst onbevredigende — maar gehandhaafd moet blijven.

Amsterdam.

H. E. BAMBERG.

TIENDE CONFERENTIE VAN HET I.U.C.

De jaarlijkse conferentie van het „International University Contact for Management Education (I.U.C.)” zal voor de tiende maal, van 19 tot 23 augustus 1963, in Zürich en St. Gallen worden gehouden.

Het eerste gedeelte van de conferentie zal — door middel van speeches, plenaire discussies en een „panel”-zitting — worden gewijd aan het bestuderen van management-opleidingen op universitair niveau in Zwitserland. De activiteiten van de Zwitserse universiteiten en van enkele bedrijven zullen worden besproken.

Het tweede gedeelte van de conferentie is gericht op: 1. problemen van het onderwijs van het management-proces, met speciale aandacht voor de coördinatie en integratie van het onderwijs der verschillende aspecten van dit proces; 2. de behoefte aan een adequaat docentencorps in management-opleiding en -ontwikkeling — een probleem dat nauw verwant is aan het eerstgenoemde onderwerp. Discussies in groepen met inleidende speeches en plenaire discussies staan op het programma.

Een evaluatie van de conferentie als zodanig, en een samenvatting van de conclusies van de conferentie zullen op de laatste conferentiedag worden gegeven.

De gezamenlijke voorzitters van de conferentie zijn: Prof. Dipl. Ing. W. Daenzer (Eidgenössische Technische Hochschule Zürich), Prof. Dipl. Ing. E. Schmidt (Nestlé) en Prof. Dr. H. Ulrich (Handelshochschule St. Gallen).

Voor inlichtingen over deze conferentie wende men zich tot het I.U.C.-secretariaat, Oosterstraat 94, Delft, tel. (01730) 2 44 67.

EXAMEN STATISTISCH ANALIST

Onder auspiciën van de Vereniging voor Statistiek zal ook dit jaar het examen Statistisch Analist worden afgenomen. Dit examen bestaat uit drie delen. In het eerste deel wordt de algemene statistische theorie geëxamineerd; het tweede deel omvat een aantal onderwerpen dat in het bijzonder van belang is voor het technologisch toepassingsgebied; het derde deel bestaat uit onderwerpen van belang voor het economisch toepassingsgebied.

Het programma, tevens examenreglement, hetzij voor het Algemeen Gedeelte en Technologisch Toepassingsgebied, hetzij voor het Algemeen Gedeelte en Economisch Toepassingsgebied, is verkrijgbaar door storting van f. 2,50 op girorekening 20 20 91 ten name van de Penningmeester van de Vereniging voor Statistiek te Amsterdam.

Men kan het examen doen voor één der delen alleen — met dien verstande dat men alleen aan het tweede of het derde deel kan deelnemen als men het eerste deel met succes heeft afgelegd — of voor het eerste en tweede, of het eerste en derde gedeelte tezamen. Het schriftelijk examen zal worden afgenomen op donderdag 3 en vrijdag 4 oktober 1963, het mondeling gedeelte op donderdag 21 en vrijdag 22 november 1963.

De sluitingsdatum voor het inzenden van werkstukken voor het Examen Statistisch Analist is vastgesteld op 1 september 1963.

Aanmeldingsformulieren voor het examen kunnen worden aangevraagd bij de secretaris van de examencommissie, D. Alma, Buntlaan 4, Son (N.B.). De inschrijving sluit op 1 september 1963.

Het kostbaarste dat een tijdschrift bezit, is de onafhankelijkheid van de redactionele inhoud.

Geldmarkt.

De portefeuille schatkistpapier van de Centrale Bank steeg in de 1 juli eindigende periode met f. 174 mln., hetgeen de omvang weerspiegelde van het gebruik, dat de banken op 24 juni en volgende dagen hebben gemaakt van de stallingsmogelijkheid. In dezelfde week voerde het Rijk onverwacht f. 275 mln. naar de markt, zodat voor de financiering van de met f. 265 mln. stijgende bankbiljetten-circulatie zoveel middelen beschikbaar kwamen, dat de saldi der banken met f. 95 mln. tot aanmerkelijk boven het verplicht tegoed konden stijgen. Dit tezamen met de druk van het na de maandwisseling terugstromend bankpapier, noopte de commissie voor vaststelling van de daggeldrente dit tarief op 3 juli aan te passen aan de zeer ruime

geldmarktsituatie. Dat de belangstelling voor buitenlandse uitzettingen door deze ontwikkeling werd geprikkeld, behoeft geen betoog. De Nederlandsche Bank heeft een handje meegeholpen door dollars beneden de hoogste koers te verkopen.

Inmiddels heeft op 4 juli de Agent van het Ministerie van Financiën een andere uitweg voor de geldovervloed geopend door de afgifte van schatkistpapier over de toonbank te herstellen. Van de mogelijkheid is een vrij ruim gebruik gemaakt. Bij de aankondiging van de laatste Staatslening werd eerst de afgifte van korter lopend papier gestaakt en later ook van 3- en 5-jarige biljetten. Bij de nieuwe afgifte zijn de tarieven voor de biljetten een fractie lager gezet. De termijnen van het korter lopende papier zijn afgestemd op de belastingperioden 1963 en 1964.

Kapitaalmarkt.

Er bestaat een duidelijke tendentie de structuur van het

KWANTITEIT of KWALITEIT ?

Wanneer het U vooral om de kwantiteit van de reacties op door Uw onderneming geplaatste personeelsannonces gaat, dan menen wij er goed aan te doen U tevoren te moeten afraden deze annonces in „E.-S.B.” te plaatsen. Honderden reacties voorspellen wij U beslist niet.

Wilt U echter een indruk hebben van de kwaliteit van de binnenkomende reacties, dan zal het U interesseren dat talrijke grote ondernemingen regelmatig „E.-S.B.” inschakelen als medium voor het oproepen van functionarissen op hoog niveau. De ervaring leert deze bedrijven namelijk dat een oproep in „E.-S.B.” geplaatst, een prima selectie van het aantal reacties betekent, hetgeen een niet onbelangrijke aanwijzing is wat betreft het „aanbod”.

Zoekt U het in de kwaliteit van de reacties op Uw personeelannonces, dan geven wij U ernstig in overweging om „E.-S.B.” als medium in te schakelen.

**Advertentie-afdeling
Postbus 42 — Schiedam**

Bij de afdeling AUTOMATISERING van de
POSTCHEQUE- EN GIRODIENST

bestaat behoefte aan een

STAFMEDEWERKER

van academisch niveau.

Na een periode van in- en externe voorbereiding - hetgeen o.m. inhoudt het volgen van een aantal gespecialiseerde cursussen - zal deze functionaris worden ingeschakeld bij de bestudering en voorbereiding van diverse projecten op het terrein van de administratieve automatisering.

De voorkeur gaat uit naar een afgestudeerde
ECONOOM.

Ook zij, die op grond van een andere academische of daarmee gelijkwaardige opleiding, menen hiervoor in aanmerking te komen, worden verzocht te reflecteren.

Honorering zal geschieden naar leeftijd en ervaring.

Belangstellenden worden verzocht hun schriftelijke sollicitaties, voorzien van een recente pasfoto, te zenden aan de directeur van de
Postcheque- en Girodienst,
Prinses Beatrixlaan 6 te 's-Gravenhage.

financiële apparaat steeds meer te verfijnen. Dit geldt voor dat deel, dat zich heeft belast met de eigenlijke verschaffing van geldmiddelen, doch ook met betrekking tot het opvangen van het risico van terugbetaling van de hoofdsom en de betaling van de rente. De Staat is in dit terrein actief. Daarnaast hebben zich gespecialiseerde instellingen gevormd, die institutionele borgtochten verstrekken. Ik denk aan de tijdens de depressiejaren ontstane borgstellingsfondsen t.b.v. de kleinere kredieten voor de middenstand, waarvan er thans 35 werkzaam zijn, het na de oorlog tot stand gekomen Algemeen Waarborgfonds voor de Middenstand en de Bijzondere Waarborgfondsen, het Borgstellingsfonds voor de Landbouw en de Waarborginstellingen voor de tuinbouw. Hierbij heeft zich in de afgelopen week het Waarborgfonds voor Scheepvaart gevoegd, dat zich voorstelt garanties te gaan afgeven, die de financiering van aankoop, nieuw- en verbouw van schepen en scheepsmotoren gemakkelijker moet maken. Deelnemers zijn de belanghebbende fabrikanten en de Nederlandsche Middenstandsbank.

Indexcijfers aandelen. (1953 = 100)	28 dec. 1962	H. & L. 1963	28 juni 1963	5 juli 1963
Algemeen	345	399 — 346	388	394
Intern. concerns	464	554 — 463	535	543
Industrie	319	358 — 321	351	355
Scheepvaart	134	153 — 135	150	151
Banken	257	261 — 232	250	252
Handel enz.	150	162 — 149	157	157

Bron: A.N.P.-C.B.S., Prijscourant.

Aandelenkoersen.		f. 169,50	f. 174,90
Kon. Petroleum	f. 157	f. 163	f. 165
Philips G.B.	f. 139	f. 167,50	f. 169,50
Unilever	f. 138,40	468½	472½
A.K.U.	401½	613	616½
Hoogovens, n.r.c.	558	798	803
Kon. Zout-Ketjen, n.r.c.	723	949	959
Zwanenberg-Organon	909¾	245	251½
Van Gelder Zn	244	391½	390½
Amsterdamsche Bank	390	f. 222	f. 224
Robeco	f. 208		
New York.			
Dow Jones Industrials	652	706	716
Rentestand.			
Langl. staatsobl. a)	4,24	4,25	4,25
Aand.: internationalen a)	3,20	3,13	
lokale a)	3,86	3,55	
Disconto driemaands schatkist- papier	2	1¾	1¾/10

a) Bron: Veertiendaags Beursoverzicht Amsterdamsche Bank.

C. D. JONGMAN.

Abonneert U op

DE ECONOMIST

Maandblad onder redactie van

Prof. P. Hennipman,

Prof. A. M. de Jong,

Prof. F. J. de Jong,

Prof. P. B. Kreukniet,

Prof. H. W. Lambers,

Prof. J. Tinbergen,

Prof. G. M. Verrijn Stuart,

Prof. J. Zijlstra.

★

Abonnementsprijs f. 30; voor studenten f. 15.

★

Abonnementen worden aangenomen door de boekhandel en door uitgevers

**DE ERVEN F. BOHN
TE HAARLEM**

Bij de beide
GIROKANTOREN
van de
POSTCHEQUE- EN GIRODIENST
bestaat behoefte aan
ENKELE STAFMEDEWERKERS
van academisch niveau.

Zij zullen worden belast met de bestudering en voorbereiding van organisatorische maatregelen (o.a. wijzigingen in werkmethode, procedures en organisatie-structuur), nodig voor de voortgaande automatisering van het bedrijf.

De voorkeur gaat uit naar afgestudeerde
ECONOMEN.

Ook zij, die op grond van een andere academische of daarmee gelijkwaardige opleiding, menen hiervoor in aanmerking te komen, worden verzocht te reflecteren.

Honorering zal geschieden naar leeftijd en ervaring.

Belangstellenden worden verzocht hun schriftelijke sollicitaties, voorzien van een recente pasfoto, te zenden aan de directeur van de Postcheque- en Girodienst,
Prinses Beatrixlaan 6 te 's-Gravenhage.

Grote Verzekeringsmaatschappij te Amsterdam zoekt een

MEDEWERKER

voor de LEIDING die in nauwe samenwerking met een onder-directeur o.a. tot taak zal hebben de afdelingschefs te steunen bij de administratieve organisatie. Voor dit doel is het noodzakelijk, dat hij ervaring heeft zowel op bureau-organisatorisch als op leidinggevend gebied.

Bekendheid met het terrein der verzekeringen is wenselijk, maar wordt niet vereist.

Leeftijd 35 à 40 jaar

Eigenhandig (niet met ballpoint) geschreven brieven te richten aan het LABORATORIUM VOOR TOEGEPASTE PSYCHOLOGIE, Vossiusstraat 54-55, Amsterdam-Z.; op enveloppe vermelden: R.M.

vervolgens wordt gezocht een

CONTACTMAN

voor de PLANNING Deze functionaris moet in staat zijn om op voortvarende wijze ertoe bij te dragen, dat stagnaties in de uitvoering der werkzaamheden tot een minimum worden gereduceerd. Hiertoe is het noodzakelijk, dat hij zowel met de afdelingschefs alsook in bepaalde gevallen met externe relaties een soepel contact weet te onderhouden. Enige ervaring op het bovengenoemde gebied wordt verlangd.

Leeftijd ca. 30 jaar

Eigenhandig (niet met ballpoint) geschreven brieven te richten aan het LABORATORIUM VOOR TOEGEPASTE PSYCHOLOGIE, Vossiusstraat 54-55, Amsterdam-Z.; op enveloppe vermelden: R.C.

N.V. WESTLANDSCHE HYPOTHEEKBANK

's-Gravenhage

zoekt een

econoom

Hij zal zich in het bijzonder bezighouden met het verzamelen en interpreteren van financieel-economische gegevens betreffende de kapitaalmarkt en de bouwsector. Commerciële inslag zeer gewenst.

Ervaring in bankzaken (beleggingen) is noodzakelijk. Leeftijd ca 35 jaar.

Eigenhandig geschreven brieven met uitvoerige gegevens worden onder nummer 109 ingewacht bij

Psychologisch Adviesbureau
L. Deen en Dr. J. G. H. Bokslag
Nwe Binnenweg 474, R'dam.

DRS. F. L. G. SLOOFF

DE WEGWIJZER VOOR DE BELEGGER

een in begrijpelijke taal geschreven, uiterst praktisch gidsje dat elke particuliere belegger (of a.s. belegger) steeds bij de hand dient te hebben.

prijs **2.75**

* Te bestellen bij Uw boekhandelaar dan wel rechtstreeks bij de uitgever N.V. Koninklijke Nederlandse Boekdrukkerij H. A. M. Roelants Afd 8 te Schiedam.

**N.V. AANNEMING MAATSCHAPPIJ
J. P. VAN EESTEREN**

De Directie van dit groot, algemeen aannemingsbedrijf - in hoofdzaak werkzaam in de utiliteitsbouw - zoekt i.v.m. versterking van de topleiding - contact met gegadigden voor de functie:

BEDRIJFSECONOMISCH DIRECTEUR
(hoofddirectie)

Geïnteresseerden nodigen wij uit, onder vermelding van de gebruikelijke gegevens en dit blad, of zich schriftelijk te wenden tot de directie van onze N.V., Blaak 101 te Rotterdam, of contact op te nemen met Dr. Ir. A. Twijnstra van het Raad-gend Bureau Ir. B. W. Berenschot n.v., Drienerparkweg 16 te Hengelo (Ov.). Deze hebben wij gemachtigd om als adviseur nadere inlichtingen over vacature en bedrijf te verschaffen. Geen naam of brief zal hunnerzijds aan ons worden doorgezonden, dan na toestemming van de candidaat.

FUNKTIE INFORMATIE

- Zijn opdracht zal zijn om tezamen met de technische hoofddirectie het beleid op lange termijn te bepalen. Daartoe behoren o.m. de vraagstukken verband houdend met het opsporen en ontwikkelen van de productiemogelijkheden van het bedrijf: marktverruiming, samenwerking met andere ondernemingen. Dit zowel nationaal als internationaal. De functionaris is verantwoordelijk voor de bedrijfsinformatie op de verschillende niveaus. Hij heeft de supervisie over de administratieve afdelingen, de inkoop en de voor- en nacalculatie. Tenslotte maken de financieringsvraagstukken deel uit van zijn taak.
- Voor deze functie stellen wij als eis, dat kandidaten als directeur op de aangegeven gebieden over grondige ervaring beschikken. Specifieke kennis van de bedrijfstak lijkt ons daarbij geen vereiste. Academische vooropleiding wordt in principe noodzakelijk geacht.
- De remuneratie is vanzelfsprekend op directie-niveau.

GEMEENTE ROTTERDAM

Bij het **ENERGIEBEDRIJF** kan bij de afdeling Interne Controle een

assistent-accountant
of
adjunct-accountant

worden geplaatst.

Vereist is gevorderde studie voor accountant (N.I.V.A. tenminste tot en met bedrijfs-economie).

Rangindeling en salaris zijn afhankelijk van opleiding en ervaring.

Zeer gunstige pensioenregeling.

De Verordening inzake de vergoeding van reis- of pensiekosten en verhuiskosten is van toepassing.

Brieven met volledige inlichtingen ten aanzien van opleiding, ervaring enz. en met bijvoeging van een pasfoto van recente datum binnen veertien dagen na deze oproep te zenden aan de chef van het bureau Personeelvoorziening, kamer 331, Stadhuis, Rotterdam, onder no. 359.

Ter secretarie van Velsen vacert de betrekking van:

chef van de 2e afdeling
(financiën en belastingen)

Gezocht wordt een ambtenaar die niet alleen leiding kan geven aan de afdeling, doch die tevens in staat is alle facetten van het financiële en economische beleid van een gemeente van 67.000 inwoners te beoordelen en daarvoor adviezen uit te brengen, speciaal ook waar het betreft de financiële verhouding tussen de gemeente en de eigen bedrijven.

Vereist is: het bezit van de diploma's G.A.I. en Gemeente Financiën, alsook ervaring en inzicht in de bedrijfseconomie, bij voorkeur blijkende uit op dit gebied behaalde middelbare of hogere diploma's.

Aanstelling zal geschieden in de rang van

Administrateur ter secretarie

Salarisgrenzen exclusief compensatie A.O.W. en huurcompensatie: van f 1.166,— t/m f 1.529,— per maand.

Verhuis- en pensiekostenregeling cf. het rijk. De gemeente Velsen is aangesloten bij het I.Z.A. Noord-Holland.

Sollicitaties binnen 14 dagen na het verschijnen van dit blad te adresseren aan de Secretaris van Velsen.

De N.V. Levensverzekering Mij. "Utrecht"
zoekt voor haar afdeling **beleggingen** een

FINANCIËEL MEDEWERKER

Voor de beoordeling van de credietwaardigheid van debiteuren in het kader van de crediet-bewaking en de voorbereiding van beleggingsobjecten. Ervaring opgedaan bij het credietwezen of als beleggings-analist, accountant of fiscaal deskundige strekt tot aanbeveling en is mede bepalend voor de functie en haar honorering. Leeftijd bij voorkeur 30-35 jaar.

Sollicitaties vertrouwelijk te richten aan de directie van de

N.V. Levensverzekering Mij. "Utrecht"
Leidseweg 2, Utrecht.

De „Utrecht“

- is de derde in grootte van de ongeveer zestig Nederlandse levensverzekering maatschappijen en is mede werkzaam in België, Frankrijk en Denemarken.
- werkt op het terrein van de schadeverzekering in concernverband samen met de Holland van 1859.
- heeft een belegd vermogen van ruim 900 miljoen gulden.

Efficiency

bespoedigt

Uw contacten

met gegadigden

★

Indiën

Uw telefoonnummer

in Uw annonce

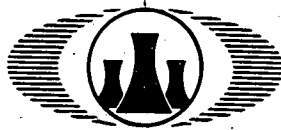
moet worden

opgenomen,

vermeld dan

tevens het

NETNUMMER

De Staatsmijnen in Limburg vragen voor de in uitbouw zijnde
Interne Accountantsdienst

ACCOUNTANTS

(N.I.V.A. of V.A.G.A.)

Ook zij die binnenkort het accountantsexamen hopen af te leggen,
kunnen voor deze functies in aanmerking komen.
Sollicitaties worden gaarne ingewacht bij: Staatsmijnen in Limburg,
Afdeling Hoger Personeel, Heerlen.

STAATSMIJNEN IN LIMBURG

BOEKHOUDMACHINES
KASREGISTERS
PERIFERIE-
APPARATUUR

ANKER KANTOORMACHINES N.V.

AMSTERDAM
v. Baerlestraat 91
Tel. (020) 734202

ROTTERDAM
Westblaak 8
Tel. (010) 126152

DEN HAAG
Noordeinde 17A
Tel. (070) 636907

EINDHOVEN
Hertogsstraat 40
Tel. (04900) 15222

BANDPONSERS
TRANSISTOR-
REKENAUTOMATEN
MAGNEETSCHRIFT-
DRUKKERS

HOOFDKANTOOR:

Anna Paulownaplein 3, Den Haag.
Telefoon 636907

DE N.V. LUCHTHAVEN SCHIPHOL

vraagt voor haar afdeling

FINANCIËLE ZAKEN EN BEDRIJFSADMINISTRATIE

een **ECONOOM**

ter algemene assistentie van het hoofd van de afdeling.

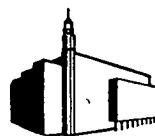
De aan te stellen functionaris zal, in het kader van de toenemende activiteiten van de vennootschap ten aanzien van de ontwikkeling en de exploitatie van de luchthaven Schiphol, met een grote mate van zelfstandigheid de behandeling opgedragen krijgen van een deel van de daarmee samenhangende economische aangelegenheden. Tot zijn taak zullen o.m. behoren: het opstellen van prognoses, het maken van capaciteits- en rentabiliteitsberekeningen, het in samenwerking met technische medewerkers adviseren bij de coördinatie van de planning en het verrichten van bedrijfseconomische onderzoeken van algemene aard.

Belangstellenden dienen:

- in het bezit te zijn van de graad van doctorandus in de Economie (bedrijfseconomische richting);
- te beschikken over praktische ervaring van tenminste enkele jaren in de aanpak van bedrijfseconomische aangelegenheden;
- goede stylistische kwaliteiten te bezitten;
- bereid te zijn tot medewerking aan een psychotechnisch onderzoek.

Uitvoerige met de hand geschreven sollicitaties, vermeldende o.a. personalia en praktijkervaring, vergezeld van een recente pasfoto, te richten aan het bureau Personeelszaken der N.V. Luchthaven Schiphol te Schiphol.

*U reageert op annonces in „E.S.B.”?
Wilt U dat dan steeds kenbaar maken!*

AMSTERDAMSCH
BANK
vraagt

**jonge
economen
en
juristen**

die na een 2-jarige opleiding op de Hoofdbank te Amsterdam in aanmerking wensen te komen voor een leidinggevende functie op een onzer bijkantoren.

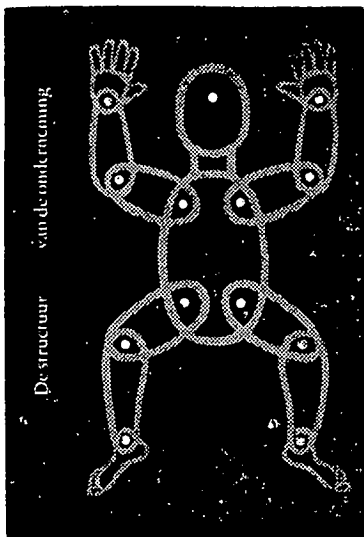
Nadere inlichtingen worden na schriftelijk contact gaarne verstrekt. Sollicitaties aan: Amsterdamsche Bank, afdeling Personeelszaken, Herengracht 595, Amsterdam.

**AMSTERDAMSCH
BANK**

de structuur van de onderneming

Ondernemers geven hun inzichten

over de wenselijkheid van toezicht en medezeggenschap van overheid en arbeid in de onderneming: ondernemingsraad, arbeiders- en algemeen-belangcommissarissen, recht van beroep, van enquête en winstdeling, verslaggeving, Vennootschapskamer e.d.

Deze uitgave is van belang voor een ieder die zich interesseert voor de uitermate actuele problematiek rondom de structuur van de onderneming. Prof. H. W. Lambers, hoogleraar in de staathuishoudkunde, algemene leer der economie, ondernemings- en bedrijfswezen aan de Nederlandsche Economische Hoogeschool te Rotterdam, schetst de algemene achtergrond van deze vraagstukken, waarover vier ondernemers van verschillende levens beschouwing vervolgens hun persoonlijke visie geven. De in deze uitgave opgenomen beknopte samenvattingen van de belangrijkste rapporten, die over deze materie zijn verschenen, vormen een bijzonder nuttige bijdrage, terwijl ook het literatuuroverzicht vele lezers welkom zal zijn.

„De structuur van de onderneming” - het boek omvat 182 pag. - kan worden besteld door overmaking van f 3,95 (voor leden f 2,50) op postrekening 4051 ten name van de Nederlandsche Maatschappij voor Nijverheid en Handel te Haarlem.

De Verenigde Papierfabrieken Eerbeek N.V. te Eerbeek vraagt

... een jong academicus,

welke in eerste instantie zal worden belast met de opbouw en leiding van een bedrijfsbureau. Bij het inrichten van deze, voor het bedrijf nieuwe, afdeling zal hij de steun krijgen van een adviesbureau voor bedrijfsorganisatie.

De werkzaamheden zullen omvatten:

- produktieplanning/coördinatie verkoop en produktie.
- normstelling in de produktiesector.
- het verzamelen en verwerken van bedrijfsgegevens.
- het voorbereiden van opleidingsactiviteiten.

Voor de vervulling van deze functie wordt gedacht aan een jong econoom of ingenieur met belangstelling voor de economisch-technische facetten van deze taak.

Het bedrijf zal het op prijs stellen indien de sollicitant bereid is deel te nemen aan een psychotechnisch onderzoek.

Eigenhandig geschreven brieven te richten aan de directie.

De Nederlandse
Katholieke Arbeidersbeweging te Utrecht

vraagt voor haar

WETENSCHAPPELIJK ADVIESBUREAU enige jonge economen

Enige jaren ervaring is niet strikt noodzakelijk, maar strekt tot aanbeveling.

Aanstelling geschiedt op basis van een individuele overeenkomst, waarin o.a. opgenomen een uitstekende pensioenregeling en andere sociale voorzieningen.

Salariëring overeenkomstig soortgelijke functies.

Schriftelijke sollicitaties te richten aan Verbondsbestuur K.A.B., Oudenoord 12, Utrecht.

MINISTERIE VAN BUITENLANDSE ZAKEN

Bij enige beleidsdirecties zijn binnenkort plaatsingsmogelijkheden voor:

Jonge academici

alsmede voor

Academici

met enige jaren (bij voorkeur ambtelijke) ervaring, waarbij in hoofdzaak wordt gedacht aan **juristen en economen**.

De in enige van deze functies te verrichten werkzaamheden houden verband met de uitvoering en toepassing van het E.E.G.-verdrag, Algemene Integratie vraagstukken, werkzaamheden m.b.t. de Raad van Europa, vraagstukken m.b.t. de Wetenschappelijke Samenwerking, alsmede de behandeling van internationale vraagstukken.

Een behoorlijke kennis van de moderne talen is vereist.

Jonge academici zullen worden aangesteld in de rang van adjunct-referendaris, waarna bij een goede dienstbeoordeling, na 1 jaar aanstelling in vaste dienst kan volgen in de rang van referendaris 2e klasse.

De meer ervaren academici kunnen worden aangesteld in de rang van referendaris 2e klasse. Verdere promotiemogelijkheden zijn aanwezig.

Salarissen: adjunct-referendaris f 620,— tot f 795,—; referendaris 2e klasse f 775,— tot f 1.173,—. Vakantietoelage 4% van het jaarsalaris.

Eigenhandig geschreven sollicitaties met volledige gegevens onder no. 3-4040/7188 (in linkerbovenhoek enveloppe en brief) aan het Bureau Personeelsvoorziening van de Rijksoverheid, Prins Mauritslaan 1, 's-Gravenhage.

Directie Assistent,

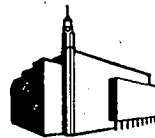
werkzaam bij Recl. Advies Bureau,
zoekt hem passende werkkring.

Erkenningsexamen

Cand. ec. N.E.H.

Praktijkervaring markt-
onderzoek, ook in buitenland.

Brieven onder nr. E.-S.B. 28-1; Postbus 42, Schiedam

AMSTERDAMSCH
BANK
vraagt

jonge economen

leeftijd tot ca. 35 jaar.

ter opleiding voor een functie op de hoofdbank in een der volgende richtingen:

**effectenresearch en
beleggingsvoorlichting**

Bij gebleken geschiktheid goede carrière-mogelijkheden. Nadere inlichtingen worden na schriftelijk contact gaarne verstrekt. Sollicitaties aan: Amsterdamse Bank, afdeling Personeelzaken, Herengracht 595, Amsterdam.

AMSTERDAMSCH BANK

Bij de afdeling Onderzoek van de Rijksdienst voor het Nationale Plan worden gevraagd

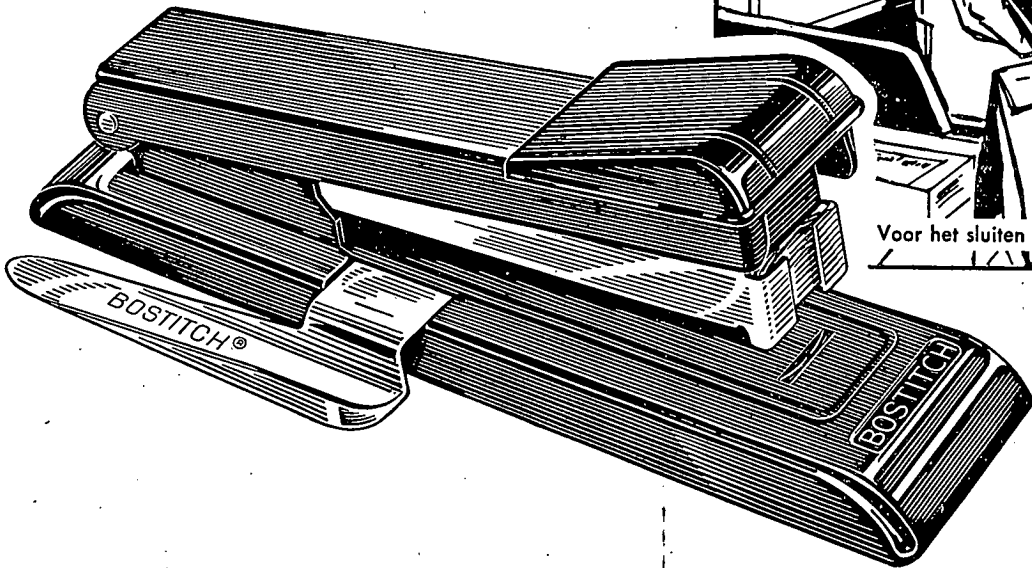
WETENSCHAPPELIJKE MEDEWERKERS

Geplaatst kunnen worden:

- een sociaal - geograaf of sociograaf
- een landbouwkundig ingenieur

beiden met belangstelling voor planologische vraagstukken. Salaris naar leeftijd en ervaring volgens de rang van adjunct-planoloog, planoloog of planoloog 1e klasse (salarisgrenzen f 593,— tot f 1.328,— per maand, exclusief huurcompensatie en vakantietoelage).

Schriftelijke sollicitaties onder no. 2-503/7188 (in linkerbovenhoek brief en env.) aan het bureau Personeelsvoorziening v. d. Rijksoverheid, Prins Mauritslaan 1 te 's-Gravenhage.

HET hechtapparaat voor het moderne kantoor!

De BOSTITCH B8 kantoorhechtmachine, met handige nietjes-wipper

Hechten met de BOSTITCH B8, met handige nietjes-wipper, gaat sneller en is steviger dan het gebruik van de ouderwetse paperclips, die bovendien een stapel papieren in de linkerbovenhoek meer dan twee maal zo dik maken. En — wat bij elkaar hoort, blijft ook bij elkaar!

Het verwijderen van nietjes is heel eenvoudig, want dit sierlijke hechtapparaat is voorzien van een nietjes-wipper. Hiermede kunt U aan elkaar gehechte papieren ook weer heel gemakkelijk los maken en hergroeperen.

Bruikbaar op zo vele manieren, als hechttang of — als U het voetstuk van de B8 geheel openklapt — als tacker om b.v. papieren op een bord of aan de wand te bevestigen.

Vraagt Uw kantoorboekhandelaar om zo'n handige BOSTITCH B8. Mocht hij ze niet in voorraad hebben vraag ons dan even om adressen van leveranciers in Uw woonplaats.

BOSTITCH
hechtmachines en hechtinisten
hechten beter — hechten sneller

Bostitch, Inc., U.S.A.
Officieel Vertegenwoordiger
DEKKER-VERPAKKING N.V.
W. Fenengastraat 21, Amsterdam
Tel. 59765 (4 lijnen)
*wettig gedeponoord

*gedeponoord handelsmerk

CENTRAAL BEHEER

**VERZEKERING EN
DIENSTVERLENING**
ten behoeve van het bedrijfsleven

WET-RISICO

bedrijfs-w.a.-verzekering, motorrijtuigverzekering, ongevallenverzekering voor inzittenden van automobielen.

BRAND-RISICO

brand- en bedrijfsschadeverzekering van industriële en andere objecten.

MOLEST-RISICO

verzekering tegen oorlogsschade, stormschade en andere risico's.

VERVOER-RISICO

transportverzekering van goederenzendingen in binnen- en buitenland.

PENSIOEN-RISICO

collectieve ouderdoms-, weduwen-, wezen- en invaliditeitsverzekering.

VERENIGING VOOR CENTRALE ELEKTRONISCHE ADMINISTRATIE - C.E.A.

loon-, voorraad-, debiteuren-administratie, facturering enz. met behulp van elektronische apparatuur.

De bij Centraal Beheer aangesloten verenigingen werken op zuiver onderlinge grondslag.

Het lidmaatschap kan u een belangrijke besparing op de kosten opleveren.

**CENTRAAL BEHEER BELAST ZICH
OOK MET DE ADMINISTRATIE VAN
ONDERNEMINGSPENSIOENFONDSEN**

**STELT U VOOR
HET VERKRIJGEN
VAN INLICHTINGEN
IN VERBINDING MET:**

CENTRAAL

C.B.
BEHEER

**BOS EN LOMMER-
PLANTSOEN 1,
AMSTERDAM-W.
TEL. 134971
POSTBUS 8400**